

Univerzita Karlova
Pedagogická fakulta
Katedra českého jazyka

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Jazyková analýza lidových písní ze Slovácka
Linguistic analysis of folk's songs from Moravian Slovakia

Zuzana Janásová

Vedoucí práce: PhDr. Blanka Nedvědová, Ph.D.
Studijní program: Specializace v pedagogice
Studijní obor: Český jazyk se zaměřením na vzdělávání – Francouzský jazyk se zaměřením na vzdělávání

Odevzdáním této bakalářské práce na téma *Jazyková analýza lidových písní ze Slovácka* potvrzuji, že jsem ji vypracovala pod vedením vedoucího práce samostatně za použití v práci uvedených pramenů a literatury. Dále potvrzuji, že tato práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

V Uherském Hradišti 7. 7. 2023

Ráda bych touto cestou vyjádřila upřímné poděkování své vedoucí bakalářské práce PhDr. Blance Nedvědové, Ph.D. za její cenné rady, odborné vedení a podporu po celou dobu práce. Dále bych chtěla poděkovat své rodině a blízkým za jejich trpělivost, podporu a pochopení. V neposlední řadě bych ráda poděkovala svým přátelům za jejich pomoc a sdílení zkušeností.

ABSTRAKT

Tato bakalářská práce se zaměřuje na jazykovou analýzu lidových písní ze Slovácka. Práci tvoří několik cílů. Jedním z cílů je popsat jazykový kód a jeho specifika. Dalším cílem je posoudit, jaké jazykové prostředky se podílejí na konstituci folklorního jazyka. Třetím cílem je popsat tematiku a zvýšit povědomí o lidových písních ze Slovácka.

Teoretická část se zaměřuje na popis lidové slovesnosti, která se dále rozděluje na lidovou píseň, folklor, písně pro děti a mládež a lidové divadlo. Součástí teoretické části je také popsána charakteristika lidového uměleckého jazyka a důležitá hlediska lidové písně. Ve čtvrté kapitole je popsána lexikologie českého jazyka. Je zde vymezena řeč, slovní zásoba českého jazyka a stratifikace národního jazyka s podrobnějším popisem dialektu. Poslední kapitola teoretické části se věnuje východomoravským nářečím a popisu Slovácka. Pro dosažení cílů je využita metoda analýzy, která zkoumá 41 lidových písní. Praktická část je sestavená na základě zkoumání tematiky písní. Analýze je dále podrobena rovina lexikální, slovtvorná, morfologická a hláskoslovná. Pro analýzu byly také vybrány charakteristické jazykové prostředky (deminutiva a opakování).

V rámci praktické části bylo zjištěno, že se v lidových písních střídají dva kódy – spisovná čeština a nespisovná čeština (slovácký dialekt), a to ve všech zkoumaných rovinách – v lexikální, slovtvorné, morfologické a hláskoslovné. Jako charakteristické jazykové prostředky se ukázalo opakování a deminutiva. Z analýzy dále vyplynulo, že se ve slováckých písních objevuje především tematika milostná a žertovná.

KLÍČOVÁ SLOVA

píseň, folklor, Slovácko

ABSTRACT

This bachelor thesis focuses on the linguistic analysis of folk's songs from Moravian Slovakia. The thesis consists of several objectives. One of the objectives is to describe the linguistic code and its specifics. Another aim is to assess what linguistic means contribute to the constitution of folk's language. The third aim is to describe the themes and raise awareness of folk's songs from Moravian Slovakia.

The theoretical part focuses on the description of folklore, which is further divided into folk's song, folklore, songs for children and youth and folk's theatre. The theoretical part also describes the characteristics of folk-art language and important aspects of folk's song. The fourth chapter describes the lexicology of the Czech language. It defines speech, the vocabulary of the Czech language and the stratification of the national language with a more detailed description of the dialect. The last chapter of the theoretical part is devoted to the East Moravian dialects and the description of Moravian Slovakia.

To achieve the objectives, the method of analysis is used which examines 41 folk's songs. The practical part is constructed based on the examination of the song's themes. The lexical, word-forming, morphological and phonetic levels are further analysed. Characteristic linguistic devices (deminutives and repetition) were also selected for analysis.

In the practical part, it was found that two codes alternate in the folk's songs – standard Czech and non-standard Czech (Slovak dialect) in all the examined levels – lexical, word-formation, morphological and phonetic. Repetition and deminutives emerged as characteristic linguistic devices. The analysis also showed that the Slovak's songs are mainly about love and jokes.

KEYWORDS

song, folk, Moravian Slovakia

Obsah

Úvod	8
1 Cíl a metodologie	10
1.1 Cíl práce	10
1.2 Metodologie práce	10
1.3 Limity výzkumu.....	12
TEORETICKÁ ČÁST	13
2 Lidová slovesnost	13
2.1 Lidová píseň.....	13
2.2 Folklor.....	14
2.2.1 Dětský folklor	15
2.2.2 Hudební folklor	15
2.2.3 Taneční folklor	17
2.2.4 Folklorní prameny	18
2.3 Dětské písně a písně mládeže	18
2.4 Lidové divadlo	19
2.4.1 Výroční obřadní a obyčejové obchůzky	20
3 Lidový umělecký styl	21
3.1 Důležité aspekty lidových písní	22
3.1.1 Potřeba zpěvu	22
3.1.2 Potřeba rytmu	22
3.1.3 Potřeba poetična	23
3.1.4 Opakování.....	24
4 Lexikologie českého jazyka.....	25
4.1 Řeč	26

4.2	Slovní zásoba českého jazyka	26
4.3	Útvary českého jazyka	27
4.3.1	Spisovná čeština	28
4.3.2	Nespisovná čeština	28
5	Východomoravská nářečí	31
5.1	Charakteristika východomoravského nářečí z hlediska jazyka	31
5.2	Region Slovácko	34
PRAKTICKÁ ČÁST		36
6	Jazyková analýza písní	36
6.1	Tématika a motivy písní	37
6.2	Lexikální rovina	41
6.2.1	Rozdělení dialektismů a jejich význam	41
6.2.2	Etymologie lexikálních dialektismů	44
6.3	Slovotvorná rovina	47
6.4	Morfologická rovina	47
6.4.1	Substantiva	48
6.4.2	Adjektiva, pronomina a numeralia	48
6.4.3	Verba	49
6.5	Hláskoslovná rovina	50
6.5.1	Samohlásky	50
6.5.2	Souhlásky	51
6.6	Charakteristické jazykové prostředky	52
6.6.1	Deminutiva	52
6.6.2	Opakování	53
Závěr		56

Seznam použitých informačních zdrojů	60
Seznam použitých zkratk	64
Seznam příloh.....	65

Úvod

Jako lidová píseň je označována hudební forma, která byla vytvořena a předávána ústně v rámci jednoho společenství. Historie lidové písně je dlouhá a sahá do dávné minulosti. Často se lidová píseň spojuje s venkovským obyvatelstvem, především z toho důvodu, že v tomto prostředí nejčastěji vznikala a byla předávána z generace na generaci.

V této bakalářské práci je stanoveno několik cílů. Tím nejdůležitějším je popsat jazykový kód a jeho specifika v lidových písních ze Slovácka. Inspirací pro stanovení cíle se stala studie *Ke gramatickým charakteristikám folklorního písňového jazyka* od Petra Nejedlého, podle kterého je v lidových písních použitý specifický jazyk. Kromě těchto výzkumných cílů je cílem bakalářské práce zvýšit povědomí o lidových písních ze Slovácka.

Zvolenou metodou výzkumu je jazyková analýza, přičemž se jedná pouze o výzkumnou sondu, nikoliv o komplexní výzkum jazyka. Písňový materiál byl vybrán ze 3 zpěvníků. 3 zpěvníky jsou zvoleny z toho důvodu, aby byly vystiženy všechny výše zmíněné tematické skupiny (dětské písně, lidové divadlo a písně ke zpěvu a tanci), které jsou z tohoto důvodu zpracovány v teoretické části. V metodologii je potřeba uvažovat i o limitech výzkumu. V našem případě spočívají v tom, že se jedná o edice, nikoliv rukopis, a texty písní mohou být editory upraveny.

Předmětem zkoumání jsou lidové písně ze Slovácka, které jsou podrobeny jazykové analýze vytvořené na základě teoretické části práce. V teoretické části je nejprve popsána lidová slovesnost a její rozdělení na lidovou píseň, folklor, dětské písně a písně pro mládež a lidové divadlo. Třetí kapitolou popisuje lidový umělecký styl, který se zaměřuje na důležité aspekty, kterými se lidová píseň vyznačuje. Podle Bartmiňského (2016, s. 43–45) jsou těmito aspekty potřeba zpěvu, potřeba rytmu a potřeba poetična. Součástí kapitoly je podkapitola, která se zabývá opakováním v lidové písni, které v ní hraje důležitou roli. Čtvrtá kapitola se zabývá lexikologií českého jazyka. Je zde vymezena řeč, slovní zásoba českého jazyka a stratifikace národního jazyka s podrobnějším popisem dialektu. Poslední kapitola teoretické části se věnuje východomoravským nářečím, jsou zde popsána specifika východomoravského nářečí a oblasti Slovácka.

Praktická část se zaměřuje na analýzu 41 písní ze Slovácka, které jsou rozděleny do tří velkých skupin (dětské písně, lidové divadlo a písně určené ke zpěvu a tanci). V analýze nejprve zkoumáme text z hlediska funkce a tematiky. Součástí analýzy je také lexikální rovina, ve které jsou vysvětleny dialektismy z písní. Poté je zkoumána jejich etymologie. Další rovinou je rovina slovtvorná zabývající se tvořením zdobnělin ve slováckém nářečí.

V morfologické rovině nás zajímají koncovky v dativu a lokálu plurálu maskulin, koncovky u přídavných jmen, zájmen a číslovek, které rozvíjejí tvrdá feminina. Dále se zabýváme koncovkami ukazovacího zájmena *ta* a tvary osobního zájmena *já*. U sloves zkoumáme absenci neslabičné likvidy *l* a tvar první osoby singuláru slovesa *být*.

V hláskoslovné rovině u samohlásek zkoumáme neprovedené přehlásky *ä* > *e*; *u* > *i*; *ú* > *ou* a pračeskou hlásku *-o-* ve slovesu *mušet*. U souhlásek se v analýze zaměřujeme na skupinu *šč*, elizi *j-* příslovcí *jenom* a *ještě* a tvarům pomocného slovesa *být* v préteritu. Předmětem zkoumání je také realizace souhlásek *v-* u spojky *však* a *k-* u spojky *když*.

V poslední kapitole se zabýváme charakteristickými jazykovými prostředky, kterými jsou deminutiva a opakování.

1 Cíl a metodologie

1.1 Cíl práce

Tato práce si stanovuje několik cílů.

Prvním cílem je popsat jazykový kód a jeho specifika, přičemž jsou pro analýzu lidových písní ze Slovácka použity písně z konkrétních zpěvníků.

Druhým cílem je posoudit, jaké jazykové prostředky se podílejí na konstituci folklorního jazyka a ověřit tezi Petra Nejedlého (2021, s. 11), podle které se jedná o specifický jazyk, který neužívá ani výhradně spisovné, ani výhradně nářeční jazykové prvky (odkazuje zde na Ignáta Hoška a Bohuslava Havránka).

Bakalářská práce si také za cíl klade zvýšit povědomí o lidových písních ze Slovácka a představit jejich tematiku.

1.2 Metodologie práce

Protože se tato bakalářská práce zaměřuje na analýzu lidových písní ze Slovácka, jsou vybrány výhradně lidové písně z této geografické oblasti. Písně jsou klasifikovány na základě účelu, pro který jsou určeny. Vznikly tak tři tematické skupiny. První skupina je tvořená dětskými písněmi. Tyto se dále rozdělují na ukolébavky, písně určené ke zpěvu a písně určené k tanci. Druhá skupina zahrnuje lidové divadlo. Sem lze zařadit písně *fašankové*, písně k vynášení Smrti a přinášení *létečka*, písně svatební a koledy. Třetí skupina obsahuje písně určené ke zpěvu – dále jsou rozděleny na písně ke zpěvu a na písně dívčí – a písně k tanci (párovému, ale i mužském verbuňku).

Pro výzkum jazykového kódu je zvolená metoda jazykové analýzy. Analýze byly podrobeny jazykové jevy, které spadají do lexikální, slovotvorné, morfologické a hláskoslovné roviny. V analýze se dále zaměřujeme na témata písní a jejich charakteristické jazykové prostředky. Pro výběr analyzovaného materiálu jsou použity zpěvníky dostupné z internetové stránky: <https://www.lipina.org/zpevniky.htm> (Justina Konečná: *Lidové písně z Nivnice*, Valeš Lída: *SLOVÁCKÉ A LIDOVÉ PÍSNĚ Z UHERSKO HRADIŠŤSKA*) a zpěvník Kateřiny Vránové *ZPĚVNÍČEK k 65. výročí DFS Dolinečka*. Tři zpěvníky jsou zvoleny z toho důvodu, aby

bylo možné postihnout všechny tematické oblasti. Volba pramenů vycházela z jednoho z cílů bakalářské práce, kterým je zvýšit povědomí o lidových písních ze Slovácka a jejich tematice. Proto bylo třeba vybrat takové prameny, ve kterých se daná tematika bude objevovat.

Základem pro zpěvník *Lidové písně z Nivnice* od Justiny Konečné byla rukopisná sbírka Josefa Bartka, která obsahuje 145 nápěvů k písním a figurálním tancům. Justina Konečná doplnila zpěvník o nivnické písně, které našla v jiných zpěvnících. K nim přidala také písně, které jsou zaznamenány ve sbírkách Ústavu pro etnografii a folkloristiku Akademie věd České republiky v Brně. Ve zpěvníku se objevují především písně sedlcké a svatební, můžeme zde nalézt také verbuňky a písně milostné (Konečná, 1998).

Druhý zpěvník sestavil Valeš Lída a nazval ho *SLOVÁCKÉ A LIDOVÉ PÍSNĚ Z UHERSKO HRADIŠŤSKA*. Zpěvník vznikl v listopadu 1911 v Otrokovicích. Základem byla monografie *Slováckého dítěte*. Kromě Valeše Lísy nápěvy sesbíral Hodek ze Suchova, Zbořil z Derfle, Mrázek z Otrokovic a další. Zpěvník obsahuje velké množství písní ze Sadů, Halenkovic a Suchova (Lída, 1919).

Poslední zpěvník je od Kateřiny Vránové *Zpěvníček k 65. výročí DFS Dolinečka*. Písně do zpěvníku autorka seskupila ze zpěvníku *Slovácké písničky I–V* od dr. Jana Poláčka, ze zpěvníku *Písně Doliny*, který sestavil Jan Slováček. Dalším zdrojem byla sbírka Zdenky Jelínkové *Říkadla, hry a tance dětí z Dolňácka*, ze *Zpěvníku Olšavy*, do kterého písně vybrali a uspořádali Lubomír Málek, dr. Horymír Sušil a Pavel Šašinka. Některé písně jsou také ze zpěvníku *Tance z Uherskohradištska* od Zdenky Jelínkové, Ladislavy Košíkové a Jany Poláškové.

Tato bakalářská práce se nezabývá komplexním výzkumem jazyka lidových písní ze Slovácka, ale pouze výzkumnou sondou. Písně jsou vybrány na základě teoretické části, stejně tak i jazyková analýza souvisí s obsahem, který je v teoretické části popsán, a ze které jsou obecné informace aplikovány do praktického kontextu.

1.3 Limity výzkumu

Protože jsou analyzované písně vybrány z edic, nikoliv z rukopisů, existují rizika, že ten, kdo edici připravoval mohl do textu zasáhnout. Pokud by byl totiž autorem Čech (v užším slova smyslu), mohl by při přepisu udělat chybu (např. použít koncovku, která se v jeho okolí běžně používá, ale pro slovácké nářečí běžnou není).

Limitou výzkumu je také populací sdílený text. Je potřeba si položit otázku, jak pracoval, z jakých pramenů vycházel ten, kdo daný sborník sestavoval. Sdílnost textu je patrná v písni *Prijdi Jano k nám*, kde se zpívá: *Prijdi Jano k nám, ale nechod' sám, vem si sebú kamarády, XXX*. Vyznačené XXX se v různých verzích nahrazuje za: *přes zelený háj, se zelený háj a přes zelený háj*. Jaká forma bude zvolená záleží na oblasti, ve které se píseň zpívá, zda si píseň zpívá Čech, Středomoravan nebo Východomoravan.

TEORETICKÁ ČÁST

2 Lidová slovesnost

Existuje několik druhů lidové slovesnosti. Lidová slovesnost může být útvarem lyrickým, epickým, ale také dramatickým, prozaickým a veršovaným. V rámci české lidové folkloristiky se slovesný folklor rozděluje do pěti žánrových útvarů. Prvním z nich je lidová próza, která zahrnuje pohádky a povídky ze života a další podobné formy. Do druhého žánru spadají malé folklorní formy, jako jsou zaříkání, pranostiky a přísloví. Jako třetí skupina žánrových útvarů je považována textová složka lidových písní. Čtvrtý žánr zahrnuje lidové divadlo, do kterého patří obřadní, obchůzkové a selské formy divadelního projevu. Poslední skupinu tvoří dětský folklor (Jančář, 2000, s. 248).

Lidová slovesnost představuje mnohorozměrný a synkretický jev, který často kombinuje slovo s hudbou, gesty a tancem. Od literatury se odlišuje tím, že se objevuje převážně v ústní formě (Jančář, 2000, s. 248). Důvod, proč texty nebyly zapisovány, byl ten, že většina obyvatel byla negramotná (Nejedlý, 2021, s. 10). Uživatelé lidové slovesnosti se starali o její udržení, předávání a upravování (Jančář, 2000, s. 248).

Pro lidovou slovesnost je charakteristická absence konkrétního autora, proto jsou díla často anonymní. Skladby se neustále obměňovaly, byly variabilní a neukončené (přidávaly se sloky, v písních se měnila slova) (Nejedlý, 2021, s. 10).

Lidová slovesnost se dále od literatury odlišuje svou funkcí. V literatuře hraje hlavní roli funkce estetická, kdežto u ústní lidové slovesnosti to je především funkce informativní a poznávací¹. Dalším rozdílem mezi lidovou slovesností a literaturou je způsob uchovávání, literatura je neměnná a fixovaná, oproti lidové slovesnosti, která se mění a není fixovaná (Jančář, 2000, s. 248).

2.1 Lidová píseň

Lidová píseň hraje i v dnešní době velkou roli. Stala se kulturním dědictvím celého národa a na jejím vzniku se podílely všechny generace. Lidová píseň je zdrojem inspirace pro řadu

---

¹ Informativní a poznávací funkce nejsou jedinými funkcemi ústní lidové slovesnosti.

současných skladatelů, kteří vytvářejí nová hudební díla, ale také pro soubory zabývající se uměleckou lidovou činností (Tyllner, 1989, s. 1).

Lidová písně zohledňuje také výchovný aspekt, který hraje důležitou roli při výchově. „Ukazuje se, že lidová píseň je vhodným prostředkem působení na společnost, mladou generaci, a že mezi stále vznikajícími a zanikajícími proudy zábavné hudby je stálíci, čirým zdrojem nejrůznějších hudebních inovací.“ (Tyllner, 1989, s. 3)

Pro lidovou píseň existuje velké množství charakteristických rysů. Jedním z rysů může být „[...] variabilita a splývání produkce s reprodukcí: interpret písně se při kterékoli interpretaci stává zároveň jejím tvůrcem.“ (Nejedlý, 2011, s. 196) Totožné písně nemusejí mít jednotnou strukturu, mohou se lišit v počtu strof, melodií a ve slovech.

Nejoblíbenějšími lidovými písněmi byly v Čechách písně krátké, rytmické a žertovné, naopak na Moravě se oblíbenými písněmi staly písně milostné a sentimentální (Beneš, 1990, s. 39).

V lidové písni se hojně vyskytují charakteristické jazykové prostředky, kterými jsou zájmena (osobní, přivlastňovací či ukazovací) a deminutiva.

2.2 Folklór

Pojem *folklor* vznikl z anglického *folk* a *lore* – vědomosti (Tyllner, 1989, s. 5). Původně ze slova *folklór* (nebo také *folklor*) vyplývalo širší zaměření, dnes se pod tímto pojmem chápou především „[...] slovesné, hudební, taneční a dramatické projevy [...]“ (Tyllner, 1989, s. 5) různých skupin.

Projevy folkloru slouží ke sdělení životních událostí, vyjádření názorů, ale také k zábavě. Recipienty jsou příslušníci různých vrstev, skupin či generací (Beneš, 1990, s. 7–8). „Při vyprávění, zpěvu nebo při předvádění obyčejně vzniká mezi interprety – lidovými umělci – a jejich vnímání tzv. *zpětná vazba*, tj. reakce publika.“ (Beneš, 1990, s. 8) Pro představitele lidového umění je zpětná vazba velmi důležitá. Informuje je totiž o tom, co dělají dobře, případně jim naznačuje, co dělají špatně, a proto by to měli změnit. (Beneš, 1990, s. 8).

Disciplína zabývající se studiem folklóru, včetně jeho vývoje, proměn a vztahu k prostředí a společnosti, se nazývána *folkloristika* a bývá řazena mezi obory *etnografie*. Tato vědecká disciplína dále rozlišuje několik podskupin, jako je *slovesná a hudební folkloristika, taneční folkloristika* a *etnoteatrologie* (Tyllner, 1989, s. 7).

S folkloristikou souvisí také pojem *folklorismus*, tento pojem zavedl Rakušan Hans Moser. Folklorismus se zabývá folklórem z jeho druhé perspektivy, nezaměřuje se tedy na jeho původní prostředí a úmysl. Ve folklorismu se uplatňuje snaha o přeměnu původních lidových prvků do současného prostředí (Tyllner, 1989, s. 9).

2.2.1 Dětský folklor

Nejživější složku folkloru dnes tvoří dětský folklor. Jako dětský folklor je v současnosti označováno vše, co existuje v prostředí dětí a mládeže a je spojeno s hudbou, tancem a dramaturgií. Dětský folklor můžeme rozdělit na dva typy: první typ tvoří folklor pro děti a druhý tzv. vlastní folklor dětí. Hranice mezi těmito vrstvami nemůžeme s jistotou určit, protože nejsou jasně definovatelné – nelze říct, jaké hry vznikly nejprve u dospělých (Jančář, 2000, s. 265–266).

2.2.2 Hudební folklor

Lidové písně často charakterizuje jednoduchá forma a umělecký výraz, který byl dříve spjat s různými slavnostmi, ale také se všedním životem obyvatel měst a vesnic. Jak je již zmíněno výše, autoři nebyli známí a písně se předávaly ústně, což vedlo k jejich variačním obměnám v odlišných interpretačních podmínkách a jejich interpretů (Jančář, 2000, s. 275).

Zmínky o existenci hudebního folkloru pocházejí ze století 15. a 16. Písně byly uváděny v kancionálech a na jejich rytmus se zpívaly i písně duchovní. Lidové písně byly obecně rozšířené a velmi známé, mnohdy stačilo zdůraznit pouze začátek textu a lidé již věděli, jaká melodie k textu patří (Jančář, 2000, s. 275).

Hudební folklor existoval jak v Čechách, tak i na Moravě. Podle některých záznamů lze uvažovat o tom, že se hudební folklor na Moravě vyvíjel ve stejnou dobu jako v Čechách. Rozdíl se ukázal až v 16. a 17. století. Vývoj hudebního folkloru se totiž na východní Moravě

lišil. V 19. století vzrostl zájem o lidovou píseň, díky čemuž začalo vznikat mnohem více zápisů různých lidových písní (Jančář, 2000, s. 275).

Druhy písní a příležitosti, při kterých byly písně zpívány

Na Moravě převládají spíše písně lyrické, často s tématem lásky, které je v této oblasti jedním z nejoblíbenějších. Objevuje se v písních vojenských, žertovných a obřadních. „V milostných textech je cit vyjádřen rozmanitými výrazovými prostředky, které hojně využívají, na rozdíl od epiky, v tomto směru střídmější, bohatšího, barvitějšího způsobu vyjadřování s neobvyklými přirovnáními, básnickými představami a mnoha ustálenými poetickými přívlastky a spojeními.“ (Jančář, 2000, s. 277) V milostných písních se objevují 2 témata: prvním tématem je šťastná láska a škádlení, druhým zklamání z nešťastné lásky. Velmi často se v milostných písních objevuje motiv sociální nerovnosti, která lásce brání (Jančář, 2000, s. 277).

Kromě písní milostných se objevují také písně žertovné, vysmívající se manželství, řemeslníkům a lidským slabostem (často zálibě v alkoholu). Existuje i mnoho písní rekrutských a vojenských, většina z nich vznikla v 17. a 18. století, kdy existovala povinná vojenská služba. Jako písně vojenské jsou označovány písně, které si zpívali vojáci, ale i ty, které se vojenského života týkaly (Jančář, 2000, s. 277). Tón vojenských písní je často žalostný způsobený dlouholetým odloučením od blízkých (jako je rodina, přátelé, milá). Některé písně život u vojáků popisují žertovně až ironicky (Jančář, 2000, s. 278).

Do epické písňové tvorby můžeme řadit legendy popisující život svatých. Východní Morava (zvláště pak Slovácko) je na epickou tvorbu velmi bohatá (počet balad na Moravě převyšuje Čechy skoro 3krát) (Jančář, 2000, s. 278).

Obřadní písně patří k těm nejstarším, ale zároveň jsou to písně omezené pouze na určité příležitosti, a proto nejsou zpívány tak často. Největší počet obřadních písní čítají písně svatební (především z toho důvodu, že svatba byla častějším obřadem než obřady jiné). Svatebními písněmi mohou být písně k odprošování nevěsty, čepení nevěsty a další (Jančář, 2000, s. 278). Jinými obřadními písněmi jsou písně, které slouží k vynášení Smrti, velikonoční obchůzce nebo k masopustnímu tanci *Pod šable* (Jančář, 2000, s. 279).

Velmi početnou skupinu tvoří písně taneční, které jsou pevně provázány s hudbou. Jakmile došlo k propojení písně s tancem, staly se písně rytmičtější a optimističtější. K tanečním písním patří například písně, které muži a chlapci zpívají při verbuňku (mužský tanec, kde se střídá rychlá a pomalá část, často se objevují milostná a vojenská témata) (Jančář, 2000, s. 278–279).

Písně, které pocházejí ze západní a střední Moravy jsou z velké části v durové tónině, je pro ně charakteristická pravidelná stavba a jsou blízké českému folkloru. Písně z východní Moravy mají blíž k písním slovenským a vyznačují se spíše mollovou tóninou, pomalým tempem a uspořádáním do strof, ve kterých je použit pravidelný rým (Jančář, 2000, s. 280 – 281).

2.2.3 Taneční folklor

Jako tanec je charakterizovaný pohyb těla, který se skládá z více prvků. Během tance se tělo rytmicky pohybuje do melodie. Dalšími faktory, které souvisejí s pohybem těla, je zkušenost a fyzické a psychické schopnosti tanečníka. Dříve tanec sloužil k zábavě, byl prostředkem k seznamování mladých lidí i společenskou událostí. Tanec v dnešní době tvoří především funkci reprezentativní a zábavnou.

Počátky taneční folkloristiky spadají teprve do roku 1950. Jsou spojovány se jménem české folkloristky Zdeňky Jelínkové, která sbírala a popisovala tanec ze všech moravských oblastí. Nezabývala se pouze samotným popisem tance, ale zahrnula do toho také okolnosti, které působily na vizuální projev (smutek, radost). V dalším výzkumu se zabývala dětským tanečním folklorem. Veškeré své sběry poté publikovala jak pro vědecké účely, tak i pro potřeby folklorních skupinek (Jančář, 2000, s. 304).

Typy lidového tance

Existuje několik typů lidového tance, které lze rozdělit podle čtyř kritérií. Prvním kritériem je rozdělení písní podle pohlaví – písně mužské a ženské. Dalším kritériem je zaměření na počet tanečníků, existují totiž tance skupinové, párové a sólové. Jedním z kritérií je také rytmicko-metrická osnova. Posledním kritériem, které souvisí s prací tanečníků a prostorem,

je jejich prostorové uspořádání (tance mohou být například řadové, ale i kruhové) (Jančář, 2000, s. 306).

Na Slovácku je točivý tanec jedním z nejrozšířenějších. Je charakteristický tím, že se tanečníci otáčejí kolem společné osy. Tyto písně se vyznačují větším počtem slok. Text je často improvizovaný, proto dochází k jeho aktualizaci a variabilitě, podle příležitosti, pro kterou se využívá. Mužský tanec verbuňk může být tancem sólovým, ale také skupinovým (realizuje se volně po prostoru nebo v kruhu). Verbuňk je u nás pouze záležitostí Slovácka, jinde se nevyskytuje (Jančář, 2000, s. 307–308).

2.2.4 Folklórní prameny

Základním pilířem folklórních pramenů jsou dokumenty a hmotné a písemné památky. Souhrn všech pramenů se nazývá *pramennou základnou*, která může být dále členěna na (Tyllner, 1989, s. 59–60):

- základní – základní prameny zahrnují zápisy lidových písní, rukopisné sborníky, kramářské tisky, dobové zprávy o lidových písních a hudbě, a také informace o lidových hudebních nástrojích (Tyllner, 1989, s. 59–60)
- doplňující – doplňující prameny zahrnují původní umělé písně, které v průběhu let zlidověly, písňové zpěvníky, které ovlivňovaly společnost, memoáry a rodinné kroniky (Tyllner, 1989, s. 59–60)

2.3 Dětské písně a písně mládeže

Mezi podoby lidové poezie pro děti patří ukolébavky, říkadla, rozpočítadla a jazykolamy.

Ukolébavky slouží především k uklidňování malých dětí. Toto však nebyla v minulosti jejich jediná funkce. Ukolébavky totiž sloužily také k zabavování starších dětí, kteří se museli o své mladší sourozence starat (Jančář, 2000, s. 266). Repertoár dětských písní je poměrně chudý. Často jsou písně jednoduché se satirickým nebo parodickým charakterem (Jančář, 2000, s. 267).

Mezi vlasteneckou mládeží se lidová píseň ve 30.–50. let 19. století stala velmi důležitou. Velkou roli při propagaci a uchování lidové písně zaujala škola. Ačkoliv významová složka zůstává obvykle tajemná, verše v dětských písních jsou ve většině případech strukturovány srozumitelně. Aby bylo navázáno kontaktu s posluchačem, využívá se forma rozhovoru. V dětských písních se ke zdůraznění důležitých částí využívá metoda opakování (slov i celých veršů). Čím starší dítě je, tím více se v písních snižuje používání deminutiv a deformovaných slov (Beneš, 1990, s. 26).

2.4 Lidové divadlo

Pojmem lidové divadlo je myšleno představení (zobrazující nějakou situaci, děj, pověst), které je sestaveno v rámci tradice. Toto označení se používá k označení jakýchkoliv občůzek (Beneš, 1990, s. 169).

Lidové divadlo je pojmem, který označuje hry od nejjednodušších až po ty „složitější“. Nejjednoduššími hrami jsou hry dětské a různé obřadní výstupy; na vyšší úroveň se řadí hry občůzkové a jako hry nesložitější jsou považovány například hry loutkové nebo zpěvohry, které se navíc pohybují mezi žánrem lidového divadla a divadla umělého. Ačkoliv u lidového divadla existuje řada společných rysů, které jsou pro lidové divadlo charakteristické, jednotlivé formy se liší podle použitých výrazových prostředků, původu a situace, pro kterou jsou určeny (Jančář, 2000, s. 269).

Přestože existují regionální variace a různá specifika, můžeme v lidovém divadle pozorovat používání ustálených postupů, které se týkají výběru témat, postav a divadelní praxe. V blízkém vztahu stojí vztah mezi jevištěm a publikem, který umožňoval živou interakci mezi nimi. Kromě komunikace s publikem je herci také zesměšňovali a aktivně zapojovali do hry, kterou předváděli. Pro lidové divadlo je typické časté míchání prvků žertovných a vážných. „Typická byla synkretičnost, projevující se v hojném zastoupení zpěvu, hudby a tance.“ (Jančář, 2000, s. 269)

Velká část lidového divadla je tvořena ve verších. K lidovému divadlu se řadí hojně se vyskytující obřadní písně, které patří převážně k lyrickým nebo lyricko-epickým skladbám. Jako lidové písně jsou považovány také vánoční písně, štěpánské občůzky, tříkrálové

obchůzky a masopustní písně. Dalšími jsou skladby určené k vynášení Smrti a přinášení *létečka*.

2.4.1 Výroční obřadní a obyčejové obchůzky

Obchůzkové hry (jinak označené jako kolední hry) se konaly o různých svátcích. Od obřadních her se odlišovaly způsobem prezentace a pevnou strukturou. Obchůzkové hry byly tvořeny jasně daným textem, nejčastěji veršovaným. Koledníci při koledování obcházeli domy, před kterými předváděli krátké scénky provázené zpěvem (Jančář, 2000, s. 270).

Oblíbenými tématy byly hry o křesťanských mučednících, na Moravě především o svaté Dorotě. Legenda pochází již ze středověku a popisuje život panny Doroty, která odmítla sňatek s králem pro svou křesťanskou víru a raději si zvolila mučednickou smrt (Jančář, 2000, s. 272–273).

Z pohanských dob přetrvaly na našem území masopustní obchůzky (*fašankové obchůzky*), při kterých se lidé v maskách účastní průvodu a na jeho konci pochovávají basu symbolizující konce zábavy a začátek předvelikonočního období, ve kterém mají dodržovat čtyřicetidenní půst.

Velmi starým zvykem je dětská obchůzka související s vynášením Smrtky (v různých částech republiky nazývána také jako Moréna, Mařena, Morana) a s ní spojené přinášení *létečka* (zelená větvička s pentlemi). Vynášení Smrtky symbolizuje konec zimy, zatímco přinášení *létečka* vítá přicházející jaro.

V rodinném životě měla zvláštní význam svatba a všechny s ní spojené aktivity – úklid, vaření a pečení, přinášení darů, děkování rodičům, čepení nevěsty a další. Součástí divadelního projevu jsou také hry pro děti. Nejmladší děti často preferují říkankové/zpěvné hry, které končí hrou na honěnou, anebo hry taneční (Beneš, 1990, s. 173).

3 Lidový umělecký styl

Na lidový poetický jazyk můžeme nahlížet dvěma různými úhly pohledů. V kontextu lidové kultury se lidový poetický jazyk vymyká běžné lidové mluvě, zatímco v celonárodní kultuře je chápán jako protiklad „[...] k vyššímu, literárnímu, uměleckému stylu jako nástroj lidové poezie v mnoha jejích žánrech, především v lidové písni.“ (Bartmiński, 2016, s. 40)

Pro lidový umělecký jazyk jsou typické zdrobněliny, souběžnost obrazů přírody a lidských prožitků a části, které jsou založeny na opakování. Za principy lidové poetiky můžeme považovat citovost, jednoduchost obraznosti (která se zaměřuje na vnější podobnost) a jednoduchost (Bartmiński, 2016, s. 40).

V dialektech se rozlišují dva jazykové styly: každodenní (běžný) a umělecký. Lidový umělecký jazyk má svou specifickou funkci, ale také se projevuje v poloze strukturní a sémantické. Při zjišťování původu lidových poetismů se kromě opakování a zdrobnělin objevuje také sémantická modifikace, archaismy a lexikální výpůjčky z jiných jazyků (Bartmiński, 2016, s. 41).

Jazyk folklóru je charakterizován místními specifiky, ale také se v něm objevují rysy meziregionální a nadregionální. Meziregionální rysy jsou spjaty s člověkem a jeho světem: *děvčátka, žena, milovat, starý, pěkný, víno* a další. Jako jazykově nejpropracovanější jsou považovány písně a veršované útvary (zařítka, modlitby, hádanky a přísloví) (Bartmiński, 2016, s. 42).

Na rozdíl od jiných písní se milostné písně vyznačují mnohem modernější jazykovou formou. Za nejtradičnější se považují písně výroční a rodinné. Výročními písněmi se myslí vánoční koledy a velikonoční písně. Rodinné písně do sebe zahrnují především písně svatební a pohřební (Bartmiński, 2016, s. 42).

Folklórní texty jsou útvary, které jsou upevněny z významového, lexikálního a větného hlediska. Existují určité ustálené vzorce využívané při daných situacích například při pohřbech, svatbách, koledování. V textech se nechává prostor pro tvůrčí činnost nebo doplnění, začátky a konce textů však bývají zpravidla zachovány (Bartmiński, 2016, s. 42).

3.1 Důležité aspekty lidových písní

3.1.1 Potřeba zpěvu

„Lidová poezie je nejrozvinutější oblastí folkloru. Ve své tradiční poloze představuje autentickou mélickou poezii – existuje totiž v podobě písň.“ (Bartmiński, 2016, s. 43) Pro to aby mohl zpěvák zpívat, musí používat slova a držet se určité melodie. Píseň je zpívána buď jednotlivcem – sólistou – nebo více lidmi – sborově. Při zkoumání folklorních písní je potřeba pamatovat na to, že má dvě struktury: jazykovou a hudební.

Zpěv je příčinou toho, že vyslovujeme „otevřeněji“, proto je větší důraz kladen na otevřené samohlásky. Při zpěvu se také mění přízvuk, který se přizpůsobuje patričnímu rytmu. Je zastoupena taková slovní zásoba, jejíž slova dobře zní. Volí se různá citoslovce jako: *dyny, dana, oj, ej* a mnohé další. Ve folklorních písních často dochází k opakování slov, verše, ale také celé sloky (Bartmiński, 2016, s. 43).

3.1.2 Potřeba rytmu

Lidové písňe jsou uspořádány do veršů, které v písňích představují základní rytmickou jednotku. Počet slabik a druh rýmu tvoří základ veršů. Písňe se skládají ze strof a v některých lidových písňích se objevuje také refrén, který je často tvořen z jedné strofy. Nemusí tomu tak být vždy, protože refrénem může být i jeden verš strofy.

Aby zůstal zachován rytmus, používají se různé formy slov, které se označují jako *morfologické dublety*. Příkladem morfologické dublety může být zájmeno *moje – má* (Bartmiński, 2016, s. 44). Tvar *moje* je tvarem dvouslabičným, a protože se tento tvar nemusí hodit do daného rytmu, použije se jeho morfologická dubleta *má*, která je jednoslabičná a do rytmu zapadá. Stejně tomu může být i v opačném případě, tvar *má* do rytmu nezapadá, je moc krátký, proto raději zvolíme delší tvar *moje*.

Rytmus ovlivňuje také délku deminutiv např. *šohaj – šohajek – šohajíček*. „Možnosti dialektů jsou v tomto směru obrovské – jazykový systém dovoluje kumulovat zdrobňující přípony.“ (Bartmiński, 2016, s. 44) Díky sufixům mohou být slova zkracována nebo prodlužována. V lidových písňích se tvorba slov pomocí sufixace hojně využívá.

Jména zdrobnělá – deminutiva

Deminutivy primárně nazýváme objekty/osoby, které jsou malé nebo expresivně zabarvené. Při výzkumu, který vedl PhDr. Petr Nejedlý, Ph.D., se ukázalo, že zdrobnělina se sufixy *-ček, -čka, -čko* tvořila 2,0 % slovních tvarů (Nejedlý, 2011, s. 198). Dalšími sufixy maskulin jsou přípony *-(e)k, -ič(e)k*; feminina jsou tvořena sufixy *-enka, -ičk(a)* (případně *-ečk(a)* a *-k(a)*).

„V případě deminutiv folklorních můžeme většinou vyloučit primární příznakovou malost (vínečko je nápoj bez ohledu na množství, koníček je stále dospělý kůň).“ (Nejedlý, 2011, s. 199)

Deminutiva jsou v lidových písních chápána jako lexikální jednotky, ve kterých je jejich původní funkce (myšleno funkce expresivní) omezována. Výjimkou jsou ukolébavky a písně s ironickým podtextem, které funkci expresivní obsahují, jinak je tato funkce spíše funkcí symbolickou (Nejedlý, 2011, s. 201).

Použitím deminutiv lze tedy ovlivňovat rytmus a rým, označovat malé objekty a vyjadřovat k nim pozitivní vztah. Další z funkcí deminutiv je funkce strukturně-poetická charakteristická pro slova, která za normálních okolností deminutiva netvoří. Takovými slovy mohou být názvy dnů v týdnu (nejčastěji se tvoří od *sobota – sobotěnka*) a živlů (*voda – voděnka*). V lidových písních jsou zdrobňována také typická písňová jména (*Janiček a Anička*) (Bartmiński, 2016, s. 45).

3.1.3 Potřeba poetična

Jako poetičnost je považován obecný jev, který více konkretizuje melodičnost a rytmičnost. Prozodická a skladebná situace se liší podle toho, v jaké situaci je text zpíván. Pokud se jedná o text, který je zpíván z paměti, je strukturován do veršů a pronášen volným tempem. Pokud se jedná o zpěv spontánní, jeho členění není tak promyšlené a strukturované (Bartmiński, 2016, s. 45).

V lidových písních se objevuje ustálený soubor lexikálních poetismů, obvykle se užívá spojení *vrany kůň* označuje *černého koně*, *sivá holubička* je spojena se *šedou holubičkou*.

3.1.4 Opakování

Opakování je výrazným prvkem, který se ve folklorních písních objevuje. Zároveň v nich představuje několik hlavních funkcí. Díky opakování částí veršů, nebo slok je tempo písně zvolňováno. Tím, že danou část zopakujeme ji můžeme zdůraznit a ukázat na to, co je v textu důležité. Další funkcí, kterou může opakování mít, je schopnost rytmizace písně (Bartmiński, 2016, s. 46).

„Nejobecněji vzato je však funkce opakování dána celkovou orientací lidové kultury, tím, že se nezaměřuje na hledání novosti a originality, ale na intenzivní prožitek téhož, na identifikaci s ideálním vzorcem.“ (Bartmiński, 2016, s. 46)

4 Lexikologie českého jazyka

Lexikologie českého jazyka je jazykovou disciplínou, která se zabývá slovní zásobou. Spolu s *gramatikou* patří mezi základní jazykovědné disciplíny. Na pomezí těchto dvou disciplín stojí *slovotvorba* (Mitter, 2019, s. 4). Slovtvorba se věnuje procesu tvorby nových slov a zkoumá jejich formální stránku. Existuje několik procesů, které se při tvorbě slov uplatňují:

- derivace – při derivaci se k základním slovům připojují afixy, jako jsou prefixy, sufixy, postfixy nebo cirkumfixy. Tím vznikají nová slova s odlišným významem nebo gramatickými vlastnostmi (*milý – milejší – najmilejší*)
- kompozice – při kompozici se obvykle spojují dvě slova, čímž vznikají slova nová (*listopád*)
- konverze – při konverzi se slovo jednoho slovního druhu mění na slovo jiného slovního druhu, jeho tvar zůstává stejný (*nemocný*)
- univerbizace – univerbizace zahrnuje zkracování víceslovných výrazů na jednoslovná výrazy (z víceslovného pojmenování *Uherské Hradiště* vzniká jednoslovné pojmenování *Hradiště*)
- abreviace – abreviace se týká tvorby zkratk. U lidových písních se tento jev vůbec nevyskytuje

Výzkum historického vývoje tvorby slov ve spisovném jazyce poskytuje cenné poznatky pro slovtvorbu v nářečích. U substantiv východomoravského nářečí se vývoj příliš nelišil od spisovného jazyka, a tak jsou ve slováckém nářečí zachovány kategorie, které se používají ve spisovném jazyce (Hlubinková, 2010, s. 16).

Předmětem zkoumání lexikologie je forma slov, která může být buď: jednoslovná, multiverbizovaná (tedy taková, při kterých z jednoslovného pojmenování vzniká více slovné pojmenování), mohou se objevovat také sousloví, frazeologismy (ustálená slovní spojení). Dále se lexikologie zaměřuje na obsah slov, jejich funkce a vztahy, které mezi sebou mají (Mitter, 2019, s. 4).

Lexikologie se také zabývá složením slovní zásoby, vymezuje termíny a studuje její systémovou povahu. Obvykle je v lexikologii popisována slovní zásoba současné doby, ale může popisovat také slovní zásobu historickou.

4.1 Řeč

Řeč je nejdůležitějším prostředkem lidského dorozumívání, a zároveň představuje velmi důležitou součást lidské existence. Pomocí řeči můžeme vyjadřovat své myšlenky, city a přání. Vznik řeči patrně souvisel se snahou primitivních lidí se mezi sebou vzájemně dorozumět. Rozvojem práce se řeč stále více zdokonalovala, což dále ovlivňovalo rozvoj lidského myšlení a vědomí. Řeč a myšlení jsou spolu úzce propojeny. Pro formulaci poznatků a myšlenek slouží jazyk, skrze který si lidé navzájem vyměňují své myšlenky (Cuřín, 1977, s. 7).

Řeč je silně spojena s vědomím a myšlením a vytváří tak nedělitelnou, dialektickou jednotu (Cuřín, 1977, s. 7). Vznik řeči pravděpodobně nesouvisí pouze s jedním místem, ale je spojována s více místy. První jazyky byly velmi primitivní a jejich slovní zásoba byla tvořena omezeným množstvím slov i jednoduchou mluvnickou stavbou (Cuřín, 1977, s. 9).

Jazyk se nevymezuje třídně, ale představuje společný majetek daného sociálního uskupení, který slouží k interakci a komunikaci. Vyvíjel se během různých období a generací a stal se tak jednotným pro celou společnost, obvykle pro národní společenství (Cuřín, 1977, s. 8). Jako národ je označováno společenství jedinců, kteří sdílejí společný jazyk, území, kulturu a hospodářské podmínky. V užším slova smyslu se jako národní jazyk považuje spisovný jazyk, který postupně vznikl z regionálních nářečí. V širším smyslu je jako národní jazyk chápán jak spisovný jazyk, tak i jeho různá regionální nářečí (Cuřín, 1977, s. 9).

4.2 Slovní zásoba českého jazyka

Jako slovní zásoba jsou považována všechna slova, která se v daném jazyce vyskytují a existují v něm. S vývojem společnosti některé předměty zanikají a ustupuje tak užívání daného pojmenování. Pokud se slovo v daném jazyce objeví, užívá se pro něj termín *historismus* (Čechová, 2000, s. 80).

Slovní zásoba češtiny je zapsána ve slovnících. Nejrozsáhlejším slovníkem je *Příruční slovník jazyka českého*, ve kterém je zapsáno 250 000 slov (Čechová, 2000, s. 81). Nelze však říct, že by čeština měla pouze 250 000 slov, ve skutečnosti jich je mnohem víc, navíc slov čím dál víc přibývá vlivem cizích jazyků a jazyk se stále rozšiřuje.

Slovní zásoba jednotlivce je mnohem menší a je ovlivněna jeho vzděláním a aktivitami. Liší se také mezi uživateli, každý uživatel má svou individuální slovní zásobu, která se dále rozděluje na aktivní a pasivní. Jako aktivní slovní zásoba se považují ta slova, která člověk užívá při řeči a psaní. Mezi slovní zásobu pasivní patří slova, kterým jedinec rozumí, ale aktivně je ve svém vyjadřování nevyužívá. Jako průměrná slovní zásoba jednotlivce je považováno 5000 slov, běžně se však vymezuje mezi 3000 až 10 000 slov. U různých uživatelů dochází k překrývání slovní zásoby. Příslušná slova tvoří tzv. *jádro slovní zásoby* (Čechová, 2000, s. 81). Jádro slovní zásoby je stabilním prvkem (především z toho důvodu, že není ovlivněno společenskými a kulturními vlivy). Do této skupiny řadíme ta nejstarší slova, která označují nejzákladnější jevy lidských životů během všech období vývoje lidské společnosti, jsou to slova jako *ruka, voda, země* apod. (Cuřín, 1977, s. 10–11).

Vývoj jazyka se děje prostřednictvím dvou tendencí – divergentní a konvergentní. Divergentní tendence zahrnuje proces rozpadu jazykových celků na jednotlivé dialekty z původní jednoty. Naopak konvergentní tendence slouží k sjednocení a přibližování dialektů do jednoho jazyka nebo do jazykové skupiny. Jazyky se nevyvíjejí izolovaně, ale jsou vzájemně propojeny. Vztahy mezi jazyky mohou být jednostranné nebo vzájemné. V historii se často stávalo, že dobytelský národ předal svůj jazyk národu podmaněnému, do tohoto nového jazyka se však vnesly prvky z jazyka podmaněného. Někdy jsou v jazyce dobytelských zaznamenány pouze nepatrné stopy vlivu. Jazyky se navzájem ovlivňují mezi sousedními státy v rámci hospodářských, kulturních a politických vztahů (Cuřín, 1977, s. 13).

4.3 Útvary českého jazyka

Český jazyk je všeobecný pojem, který nezahrnuje pouze spisovný jazyk, ale rozděluje se dále podle územní a sociální diference. Podle území se jazyk rozděluje na dialekty a obecnou češtinu, podle sociální diference na slangy, argot a profesní mluvu.

4.3.1 Spisovná čeština

Spisovná čeština je jazykem oficiálním, který slouží k reprezentaci. Je využívána celým národem při oficiální komunikaci – ve školách, na úřadech, v televizi atd. Spisovný jazyk pod sebe zahrnuje slova hovorová, neutrální a knižní, případně archaická.

Spisovný jazyk má kodifikovanou normu, tedy takovou, kterou nalezneme ve slovnících, v mluvnících a pravidlech českého pravopisu. Lze zde hovořit o normě lexikální, gramatické, pravopisné a výslovnostní. „Kodifikace je během své platnosti statická (nemění se), kdežto norma se vyvíjí, je dynamická [...].“ (Čechová, 1996, s. 26)

4.3.2 Nespisovná čeština

Nespisovná čeština se na rozdíl od spisovné češtiny územně a sociálně diferencuje. František Cuřín (1977, s. 164) pracuje s pojmem *sociální nářečí*, které rozděluje na 3 typy: slang, argot a profesní mluva. Pojem sociální nářečí Cuřín (1977, s. 164) definuje následovně: „Termínem „sociální nářečí“ označujeme soubory výrazových prostředků, které vznikly v souvislosti se společenským, sociálním rozvrstvením nositelů jazyka. Jejich užívání je přitom omezeno v podstatě na vzájemný společenský styk té které sociální skupiny.“

4.3.2.1.1 Dialekty

Moravská nářečí jsou zachovalejší než česká nářečí. Čím více se vzdalujeme od Prahy, tím více jsou patrné rozdíly. Obecná čeština vznikla sjednocením českých nářečí (v užším slova smyslu) a její základ můžeme hledat v nářečí středočeském. Stejně jako u spisovného jazyka existují u nářečí prostředky lexikální, syntaktické, morfologické a fonetické (Čechová, 1996, s. 26).

Věda, která studuje nářečí, se nazývá *dialektologie*. Jako nářečí lze definovat ustálenou „[...] místní obměnu celonárodního jazyka, zeměpisně vymežitelný soubor jazykových prostředků, který slouží jako nástroj dorozumívání pouze části národa, a to jen v oblasti běžného denního styku.“ (Cuřín, 1977, s. 157)

K formování dialektu docházelo celá staletí, celý proces byl dovršen v době pobělohorské. Byl to nejjednodušší proces, na který mělo vliv více faktorů. Jedním z faktorů byla

fragmentace na panství, jiným faktorem rozdělení na správní a církevní jednotky. Území, na kterém se vyskytují všechny charakteristiky daného nářečí, se označuje jako *jádro dialektu*. Na přechodných územích dochází k mísení znaků jednoho nářečí se znaky sousedního nářečí (Cuřín, 1977, s. 162).

Dlouho byly výzkumy nářečí neorganizované a různí badatelé pracovali samostatně a nezávisle na jiných badatelích (Cuřín, 1977, s. 166). Až v roce 1943 se objevil první pokus zavést fonetickou transkripci. Tento pokus iniciovali fonetik Bohuslav Hála a dialektolog Václav Vážný (Cuřín, 1977, s. 168).

V rámci nářečí se vyskytují charakteristické prvky společné pro celou jazykovou jednotku, ke které se příslušné nářečí řadí. Rozdíl mezi národním jazykem a nářečím je prostý. Národní jazyk slouží k dorozumívání celého národa, kdežto nářečí je dorozumívacím prostředkem určitého společenství (z určité geografické oblasti) a používá se především k běžné komunikaci (Cuřín, 1977, s. 150).

Uživatelé dialektu jej chápou jako jednu z podob národního jazyka. Ve východomoravském nářečí jsou patrné jevy češtiny, ale také slovenštiny, které se s přibývajícím blízkostí ke slovenské hranici stále více zvyšují. Východomoravské nářečí se vyvíjelo v podobných ekonomických, politických a kulturních podmínkách jako ostatní česká nářečí (Cuřín, 1977, s. 160).

Dialektismus

Pojmem *dialektismus* označujeme jazykový prvek, který se užívá v systému dialektu nebo ve skupině dialektů. Dialektismy můžeme nalézt v rovině syntaktické, hláskoslovné, lexikální a morfologické (Hladká, 2017).

Nejpočetnější skupinu tvoří lexikální dialektismy, které se dělí na tři typy: 1) dialektismy specifické; 2) dialektismy vlastní lexikální; 3) dialektismy sémantické (Hladká, 2017).

Specifické dialektismy se vyznačují tím, že pro ně neexistuje spisovný ekvivalent. Takovými výrazy jsou například *etnografismy*, které označují předměty a jevy existující pouze v dané oblasti. Příkladem mohou být názvy krojových součástí – *kordule, fěrtoch, šorec* (Hladká, 2017).

Další skupinu představují vlastní lexikální dialektismy, které se od spisovného jazyka liší formou, označují stejnou věc jiným slovem (*bachor* × *břicho*; *guča* × *boule*). Sémantické dialektismy jsou charakterizovány tím, že mají stejnou formu jako slova spisovná, ale jejich význam je jiný (Hladká, 2017).

5 Východomoravská nářečí

Kosek (2014, s. 85) nářečí českého jazyka rozděluje na 4 základní nářeční skupiny. Těmito nářečními skupinami jsou: česká nářečí v užším smyslu (severovýchodočeská, středočeská, jihozápadočeská a česko-moravská), středomoravská nářečí (hanácká), slezská nářečí (moravskoslezská a slezskopolská) a východomoravská (severní – valašská, jižní – slovácká).

Východomoravská nářečí sousedí na severu se slezským nářečím, na východě s hranicemi Slovenska, na jihozápadě s Rakouskem a na západě se středomoravským nářečím (Hlubinková, 2010, s. 21). Kromě podskupiny severní a jižní se východomoravská nářečí rozdělují ještě na podskupinu kopaničářskou a na západní okrajové oblasti (Ireinová, Konečná, 2016, s. 4).

Ve východomoravských nářečích se uchovaly původní monoftongy *y/i* (*stary*) a *ú* (*lúka*). V českých nářečích došlo k diftongizaci *y/i* > *ej* (*starej*) a *ú* > *ou* (*louka*). Z hlásek *ej* a *ou* se během vývoje ve středomoravském nářečí staly hlásky *é* (*staré*) a *ó* (*lóka*). Ve slezských nářečích se původní staré hlásky zkrátily na *y* (*stary*) a *u* (*luka*) (Ireinová, Konečná, 2016, s. 4).

5.1 Charakteristika východomoravského nářečí z hlediska jazyka

Ve východomoravských nářečích se objevuje mnoho jevů ze staré češtiny. Jak je již zmíněno výše, ve východomoravských nářečích byly zachovány původní monoftongy *y* a *ú*. V některých slovních výrazech nedošlo k přehlásce *u* > *i* (*klíč*) nebo *a* > *e* (*moja rúža*) (Kosek, 2014b, s. 93). Ve tvarech maskulin sloves v přítomnosti minulém neproběhla diftongizace *ú* > *ou* (*poslúchal*, *obúval*) (Hlubinková, 2010, s. 22). Po měkkých souhláskách je většinou zachované *u/ú* (*cuzí*, *policu*, *biju* – 1.os. sg., *pijú* – 3. os. pl.) nebo *a* (*ležat*). Často se ve slovech zachovalo také *é* (*řéct*, *obilé*, *zelé*) (Cuřín, 1977, s. 185).

Udržela se také skupina *aj*, která se vyskytuje například v superlativech – *najlepší*. Ve východomoravském nářečí se stále používá spojení souhlásek *šč* (*ešče*, *ščára*). Pokud se nacházejí neznělé souhlásky před sonorami, bývají nahrazovány souhláskami znělými (*gde ste*) (Kosek, 2014b, s. 93).

Ve východomoravském nářečí zůstala zachována opozice samohláskové kvantity (*a, e, i/y, o, u*; s dlouhými *á, é, í/ý, ó, ú*). Před *j* a *ň* dochází k dloužení samohlásky *o* (*bójiš se, zvóní*). U sloves ve tvarech maskulin dochází k dloužení samohlásek (*nésl, pékl*). Ke dloužení samohlásek často dochází také před souhláskou *l*. Pro východomoravské nářečí je typické zkracování původně dlouhých samohlásek, tento jen se označuje jako *moravská krátkost* (*zabit, mak, umyt*) (Hlubinková, 2010, s. 21–22).

Pro dativ plurálu je typická koncovka *-om* (*chlapcom*), koncovka *-och* (*chlapcoch*) se používá v lokálu plurálu maskulin a neuter. U tvrdých adjektiv ženského rodu se u singuláru v genitivu, dativu a lokálu objevuje koncovka *-ej* (*v tej naší zahrádce*) (Hlubinková, 2010, s. 22).

V tomto nářečí existuje tvar označovaný jako dativ-lokál, který se vyznačuje tím, že jsou v lokálu singuláru použity koncovky dativu – *v háju* (Kosek, 2014a, s. 38). V mužském rodě se uplatňuje koncovka *-é*, díky které jsou od sebe odlišeny tvary mužské životné (*třé maléri*) a mužské neživotné (*tři stromy*) (Kosek, 2014a, s. 137).

Když bylo tvořeno staročeské *l*-ové participium, došlo různými způsoby k odstranění neslabičné likvidy. Východomoravská nářečí to vyřešila vložním, k této neslabičné hlásce, vokálu *-e-* (*mohel*) (Kosek, 2014a, s. 248).

Protetické *v-* se v tomto nářečí nevyskytuje a nepoužívá se (Hlubinková, 2010, s. 21–22). Ve východomoravském nářečí se objevuje absence protetického *j-* u příslovce *ještě – eště*; *jenom – enom* nebo u tvarů slovesa *být* [*jsem – sem* (používáno především v minulém čase), *jsi – si, jsme – sme, jste – ste, jsou – sou*]. Tvar *v* první osobě singuláru přítomnosti u slovesa *být* je rozšířený ve formě *já su*. Slovesa v infinitivním tvaru bývají zakončena infinitivní koncovkou *t*. U sloves druhé třídy se v přičestím minulém nepoužívá nefinální kmenotvorný sufix *-nu-*, pokud je základ slovesa zakončený na souhlásku (*kopnul – kopl*) (Hlubinková, 2010, s. 22).

Osobní zájmeno *já* se ve spisovném jazyce vyskytuje ve formě *mě/mně*. Ve východomoravském nářečí, ve kterém nedošlo k přehlásce *ä> e, se ve 2. a 4. pádě používají tvary *mja, mňa, ňa*. K přehlásce nedošlo ani u zvrátého zájmena *se*, proto se u východomoravského nářečí zachovala jeho forma *sa* (Bělič, 1972, str. 173). Od jihu

Uherského Hradiště až po Vsetín se rozlišování tvrdého a měkkého skloňování drží pravidel spisovné češtiny. Na Břeclavsku se ve druhém pádě zájmeno *toho* používá ve formě *teho* (Bělič, 1972, str. 176).

Zájmeno *on* se ve východomoravském nářečí skloňuje stejně jako ve spisovném jazyce. Tvar *něj* (používaný v genitivu a akuzativu) se nepoužívá a v genitivu a akuzativu se místo *něj* užívá tvaru *něho* (Bělič, 1972, str. 179–180).

Přivlastňovací zájmena první a druhé osoby – *můj/moja*, *tvůj/tvoja*, *svůj/svoja* – se používají v genitivu singuláru ve tvarech *mojeho/mojěj*, v dativu singuláru *mojemu/ mojí*, v akuzativu singuláru *mojeho/moju*, v lokálu singuláru *mojem/mojí* a v instrumentálu singuláru *mojím/mojou*.

Pokud je zájmeno přivlastňovací rodu ženského čísla jednotného v prvním, čtvrtém a sedmém pádě měkkého skloňování, používá se skloňování tvrdé. V prvním pádě *tvoja*, ve čtvrtém pádě *tvoju* a sedmém *tvojou* (Bělič, 1972, s. 177).

Ve druhém pádě se zájmeno *ta* objevuje ve tvaru *té*, ve třetím pádě *tej* a v šestém pádě *těj* (Bělič, 1972, s. 177).

Moravismy

Moravismy je pojem, kterým se označují jazykové prvky používané na Moravě. Toto označení je zvláštním výrazovým prostředkem, který je typický pro větší část Moravy, především Moravy východní (Krčmová (1), 2017).

Moravismy jsou identifikovány na základě dobové kodifikace. Základ kodifikace je tvořený připravenými texty, na rozdíl od moravismů, u kterých to je pouze běžná mluva regionu. Jako moravismy se často považují celé lexémy, protože jsou těmi nejvýraznějšími, velmi známé jsou dvojice² (*vesnice* × *dědina*; *peřina* × *duchna*; *rozsvítit* × *rožnút*; *naběračka* × *žufánek*). Rozdíly můžeme najít také v rodě (*hadr* × *hadra*) nebo ve významu (substantivum *víno* může mít významy *hrozen* a *nápoj*; na Moravě se používá pouze pro označení *nápoje*) (Krčmová (1), 2017).

---

² V každé dvojici je vždy druhé slovo moravismus.

Pojmem *moravismus* můžeme označovat i některá slova, která jsou tvořena neobvyklými předponami a příponami (*očenka, podělat* – ve smyslu dokončit činnost) (Krčmová (1), 2017).

5.2 Region Slovácko

Oblast Slovácka pokrývá velkou část jihovýchodní Moravy. Slovácko je krajem bohatých měst a vesnic s nekonečnými poli, loukami, ale také kopci a lesy (Pernica, 1967, s. 3). Tuto oblast není jednoduché geograficky vymezit, proto se může její určení u různých odborníků mírně odlišovat.

Většina odborníků jako severní a severozápadní hranici určuje pohoří Chřibů a Ždánického lesa, jihozápadní hranice spojuje Ždánický les s hranicemi Rakouska a severovýchodní hranice Chřiby s Bílými Karpatami. Při jednodušším vymezení hranice Slovácka je na severu ohraničena Napajedelskou bránou, východní hranice je tvořena česko-slovenskou hranicí, jih rakouskou hranicí a západ Ždánickým lesem. Slavista Lubor Niederle hranice Slovácka vymezuje podle kroje a jazyka. Jaromír Bělič, známý český jazykovědec, oblast Slovácka definuje podle jazyka (Tarcalová, 2013, str. 15).

Slovácko je popisováno jako kraj s malými modrobílými domy doplněnými slováckými ornamenty malovanými kolem rámců oken a dveří. Je to region spojený s hudbou, tancem (mužský tanec *verbuňk* je dokonce zapsán na Seznamu světového nehmotného dědictví UNESCO), či různými tradicemi (Jízda králů ve Vlčnově je, spolu s již zmiňovaným *verbuňkem* či s látkou *modrotiskem*, také zapsána na Seznamu světového nehmotného dědictví UNESCO). Slovácko se pyšní jako oblast dobrého vína, ke kterému se váže nespočet vinných slavností, degustací a košťů.

V oblasti Slovácka se dříve nacházely velkomoravské velehrady, které stály na místě dnešního Staré Město u Uherského Hradiště nebo v Mikulčicích. Na Slovácku se nacházejí tři obce – Nivnice, Uherský Brod a Komňa – které bývají považovány za možná místa narození Jana Ámose Komenského (Pernica, 1967, s. 3).

Uherské Hradiště

Uherské Hradiště si vysloužilo označení *Srdce Slovácka*. Rozprostírá se po obou březích řeky Moravy v Dolnomoravském úvalu. Je to jedno z nejdůležitějších měst Zlínského kraje, které zahrnuje zemědělskou a strojní výrobu. Je provázeno s množstvím tradic, folklóru a hudby.

Toto město bylo založeno na křižovatce obchodních cest v roce 1257 Přemyslem Otakarem II. jako královské město (Uherské Hradiště, 2018). Nejstarší část je dnes historickým centrem. Nachází se zde několik památek – farní kostel svatého Františka Xaverského postavený v letech 1670–1687, barokní lékárna s výmalbou i mobiliárem z roku 1754 a barokní kašna umístěná nedaleko lékárny (Pořízka 1996, s. 81–83).

PRAKTICKÁ ČÁST

6 Jazyková analýza písní

Dříve než se budeme zabývat analýzou, je potřeba popsat, jakým způsobem byl vybírán písňový materiál.

Výběr typů písní souvisí s popisem v teoretické části, ve které je lidová píseň rozdělena na několik skupin. Bylo tedy potřeba najít vhodný materiál, který by příslušná témata a zaměření písní obsáhl. Jako vhodné se ukázaly 3 zpěvníky³ – *Lidová píseň z Nivnice* od Justiny Konečné, zpěvník Valeše Lisy *SLOVÁCKÉ A LIDOVÉ PÍSNĚ Z UHERSKO HRADIŠŤSKA* a *ZPĚVNÍČEK k 65. výročí DFS Dolinečka* Kateřiny Vránové.

Na základě teoretické části byly pro analýzu vytvořeny tři velké skupiny písní⁴ – dětské písně, písně lidového divadla a písně určené ke zpěvu a tanci. Aby byl písňový materiál proporčně vyrovnaný, bylo zvoleno 12 písní dětských, 13 písní lidového divadla a 16 písní ke zpěvu (8 skladeb) a tanci (8 skladeb). Číslo 41 označuje celkový počet skladeb, které budou analýze podrobeny.

Všechny vybrané skladby nalezneme v přílohách, ve kterých jsou rozděleny do popsaných skupin, kde jsou dále abecedně seřazeny.

Během jazykové analýzy se opíráme o *Slovník spisovného jazyka českého (SSJČ)*, *Český jazykový atlas (ČJA)*, *Příruční slovník jazyka českého (PSJČ)*, Jungmannův *Slovník česko-německý, Díl I.–IV.*, *Český etymologický slovník* Jiřího Rejzka a o *Etymologický slovník jazyka českého* Václava Machka.

Jazyková analýza se zaměřuje na šest částí. Pokud jsou slova vypsána v odrážkách, jsou seřazena abecedně. Součástí analýzy je zkoumání, kolikrát se daná slova v písních objevují, pokud tato slova počítáme, neignorujeme opakování (slova jsou tak počítána dvakrát). Jestliže se v názvu skladby nachází slovo, které nás zajímá, pracujeme i s ním.

V analýze se také objevuje znak / (lomítka), který značí konec verše. Dalším symbolem je /: XXX :/, což značí opakování části, která se nachází místo XXX.

---

³ Zpěvníky jsou podrobněji popsány v metodologii práce.

⁴ Toto téma je také podrobněji popsáno v metodologii práce.

6.1 Tématika a motivy písní

Hlavní funkcí ukolébavek je zklidnit a uspat dítě, což je v písni zdůrazněno ve verších: *Hajej, dítě, kolébu tě; hajej, spinkej, dám ti taky; halí belí, kočka v zeli; spi, děťátko, spi a zavři očka svý*. Snahou ukolébavek je vyvolat pocit bezpečí a lásky, což bývá navozováno jak hlasem rodičů (především matky), tak textem – *budu tebe nakrmovat; bude s tebou Pán Bůh spáti; dám ti tolik hubiček*.

V dětských písních velkou roli hrají zvířata, která se stávají hlavním tématem písně. Tyto skladby často vyprávějí nějaký příběh ze života dítěte. Při rozboru textů byly nalezeny dvě takové písně. Jeden příběh uvozuje vzpomínku na rané dětství chlapce (*Dyž sem byl malučký pacholíček*) a druhý vypráví o každodenní činnosti tehdejších dívek (*Hnalo dívča krásy*). Zachovaly se také skladby, ve kterých se děti vychloubají svým majetkem (*A já mám konička vraného*).

Dětské písně dále charakterizuje žertovnost, takovou písní je *Pýtala sa kočka kočky*. Kočky jsou zde personifikovány. Poslední sloka ve skutečnosti nedává smysl, býka a berana není možné podojit, pravděpodobně to má podtrhnout žertovnost skladby.

Tetka představuje další žertovnou skladbu. V první sloce se objevuje dialog mezi postavami (mezi tetkou a blíže nespecifikovanou osobou či skupinou lidí). Zároveň se tetce vysmívají a upozorňují na práci, která je spjatá s životem na vesnici (*Strýcu Slavíku, pod'me na viku, /natrháme, navážeme nošu velikú*).

Personifikovaný je také kukač ve stejnojmenné písni, který šije boty. Píseň popisuje pravděpodobně práci ševce. Kukač, jako podoba zvířete (ptáka), byl zvolený úmyslně, aby byl obsah písně lépe pochopitelný dětskému publiku (*Kukač sedí na střešince, /šije boty žežulince*).

Plave kačer po vodě popisuje přechod z dětského období do období dospívání. V písni se chlapec vychloubá, že už má *galánku*, která je v písni zobrazena v podobě *kačice* (*Já sem chytil kačicu, kačicu, /černookú děvčicu, děvčicu*).

Píseň *Na tom mostě* je velmi jednoduchá složená pouze z devíti slov, která se rytmicky opakují. Je určena pro nejmenší skupinu dětí (*Na tom mostě tráva roste, /rozmarýn zelený, na tom mostě tráva roste*).

Pro *fašankové* písně je charakteristická žertovnost a dobrá nálada, která je spojená s obchůzkou po vesnici. S tím souvisí také povolení dělat si legraci z lidí jiné národnosti (Romové, Židé), takovou písní je například *Ej, běžela ovečka* (*Ej, pre co ťa židáčku, ej, pre co ťa zabili, /ej, pre jeden reťázek, ej, pre jedny hodiny*).

Pod šable a *V jednéj dŕže* jsou písněmi mužskými, ve kterých si mládenci svým tancem a zpěvem vyprošují, podle tradice, slaninu a vejce (*také-li nám, také-li nám kúsek slanin dáte*). V obou písních zaznívá výhrůzka slibující poničení kuchyňského nádobí (především hrnců), jež je myšlena s nadsázkou, pokud by nebyli obdarováni (*Všecky hrnce vám rozbijem, co v polici máte, /enom jeden vám necháme, co v něm vaříváte*).

Dalšími písněmi, které patří do skupiny lidového divadla jsou písně spojené s koncem zimy a vítáním jara – písně k vynášení Smrti a přinášení *létečka*. *Dole pentličky dole* je písní, která metaforicky popisuje odchod zimy. V této písni pentličky symbolizují pomyslné žezlo, které zima předává jaru (*Měla pentličky z nití, /musela jich pozbyti. /Dala jich ona z lásky, /budú jí zdobit vlásky*).

Píseň *Na kopečku, na vršečku* je romskou koledou, která se zpívala při průvodu s *létečkem*. Odkazuje na biblickou událost popisující zvěstování Panně Marii. Panně Marii se zjevil archanděl Gabriel, v písni označený jako *anděl panděl*, a oznámil jí, že počne z Ducha svatého a porodí syna.

Během průvodu děvčat, která z vesnice vynášejí zimu, se zpívá píseň *Neseme Mařenu*. Mařena je označení pro hadrovou nebo slaměnou loutku upevněnou na tyči. Z hlediska jazyka je píseň jednoduchá a sestavená na opakování veršů (*Neseme Mařenu, /u vrchu zelenú, /u spodku červenú /o,o,o málo vystrojení*). Mařena je odkazem na staroslovanskou bohyni zimy Morenu (nebo-li Moranu).

Z analýzy vyplývá, že se většina svatebních písní týká zvyku, který bývá označován jako čepení⁵. *Aj, ty ptáčku, popeláčku* – dívka si uvědomuje, že sňatkem končí její svoboda a bezstarostnost (*Ona sedí za stolečkem jako hrdlička, /nechce ona z hlavy zdělat svého věnečka*), jako symbol svobody je zde použit ptáček. Stejně tak je ztráta svobody popsána

---

⁵ Čepení je rituál během kterého ženy sundávají nevěstě z hlavy věneček (symbol svobodné dívky) a vyměňují jej za čepec (symbol pro vdanou ženu).

v písních *Červená růžička* (*Červená růžička rozkvétá, /už se nám Anička rozplétá*) a *Co ty ženy* (*Ony by ňa pripravily /o věneček polajkový/ Bože, Bože můj*). V analyzovaných svatebních ženských písních se objevuje především smutek ze ztráty svobody a nevinnosti.

Svatební mužská píseň stojí v kontrastu s ženskými písněmi. Z písně *Bud'me chlapci, bud'me tu*, vyzařuje radost, bujarost a pijáctví (*Pijme, chlapci, velice, velice, /šak sme všeci z Nivnice, z Nivnice*).

Rozboru byly podrobeny také vánoční koledy. V písni *Co sa stalo a událo* je popsáno narození Ježíše Krista (*Co sa stalo a událo divnú božskú mocí, /Panna čistá Jezu Krista porodila v noci*). Zároveň ukazuje pohostinnost (*Dary vzali, hned chvátili k malému Ježíšku, /hrnec syru, kaše míru a hrnec kapusty, /másla kúsek a súšek, koláč veľmi tlustý*) a muzikálnost (*Hrál na kládyňet, aj na písčalku, /Janek pískal, Ondra výskal při svém továrku*).

Další písní, ve které jsou popsány okolnosti narození Ježíše, je *V tomto domě* (*V tomto domě, v tomto domě, /jasná hvězda vychází, /že sa tu má naroditi Syn Boží*).

S vánočním obdobím se také pojí vánoční obchůzka. Koledníci chodili od domu k domu a svá přání vyjadřovali prostřednictvím koled. Začátek písně *Daj Pambu večer veselý* koledníci používali jako prostředek k přivítání se s hospodářem a jeho rodinou (*Daj Pambu večer veselý/ ponajprv panu hospodárovi*).

Existuje široká škála písní určených ke zpěvu, které se věnují různorodým tématům. Z analýzy vyplynulo, že se ve vybraných písních objevují témata týkající se ztráty panenství – píseň *Idú ženci z role* (*Svíj zelený vínek, který ráda nosím, /pro tebe, šohajku, opusit ho musím, /tobě ho, šohajku, tobě ho dat musím*) – a panictví – *Když sem šel z Hradišča* (*Já sem byl hlupáček nerozumný, /vzal jsem si jablíčko z klínu její. /Jak sem ho sněd, tak sem hned zled, /navrať m[n]ě, má milá, mou krásu hned*).

Kromě témat milostných se hojně objevují i témata žertovná obsažená v písních *Spadla tutěnka s hřady* a *Zakukala kukulenka*. Tyto skladby se vyznačují jednoduchou textovou výstavbou, což potvrzuje také píseň *Mala babka* (většina textu je utvořena na opakování a citoslovcích).

Další žertovnou písní je *Ztratila sem fěrtůšek*, která je utvořena formou dialogu mezi chlapcem a dívkou. Dívka si stěžuje, že ztratila fěrtůšek a žádá chlapce, aby jí ztracený fěrtůšek vrátil, chlapec se jí však vysmívá (*Cos to, Kačo, dělala, /žes fěrtůšek ztratila, /dívala sas po vrabcoch, /lebo po švarných chlapcoch*).

V dívčí písni *Ráda piju* dívka popisuje svou zálibu v alkoholu, jídle, péči o sebe a užívání života. Poslední sloka je textově velmi podobná mužské svatební písni *Bud'me chlapci, bud'me tu*. Sloky jsou významově stejné, liší se pouze v některých slovech (*Bud'me chlapci, bud'me tu* × *Nechoďme dom, bud'me tu*)⁶.

Text *Zachodí slunéčko* popisuje každodenní povinnost mladých dívek postarat se o krávy. Dívky na pastvě trávily celé dny a domů se vracely až se západem slunce (*Zachodí slunéčko za vysokú horu, /rády by kravičky, rády by ke dvoru*).

Analýza ukázala, že se milostná tematika objevuje také v tanečních lidových písních. S milostnou tematikou se v tanečních písních pracuje odlišně, texty jsou zde spíše optimistické oproti dívčím svatebním písním (*Aj, ty ptáčku, popeláčku*) nebo některým písním určeným ke zpěvu (*Když sem šel z Hradišča*).

Ve skladbě *Hlubočí, hlubočí* mladík nepocítuje žal, že je svobodný (*Já galánky nemám, já do ní nespočím. /Radši sa na vraném koničku zatočím*). Ve skladbě *Měla sem galánú* dívka v prvních dvou slokách srovnává nynějšího partnera s partnery minulými a žertuje o tom, že ho prodá. Dívka v poslední sloce zpívá o tom, že nemá partnera, ale je veselá (*A já su ta prvni, kerá ho neměla, /a su tak veselá, jak bych s ním seděla*). Jedná se o podobné téma, které je obsaženo v písni *Hlubočí, hlubočí*. První verze je mužská, kdežto druhá je ženská.

V písních *Staroměstská hospoda* a *Dyž ty nemáš gruntu* se objevuje motiv peněz. Ve skladbě *Staroměstská hospoda* je patrné furianství, chlapec nemá sice peníze, ale chce si užívat života, navštěvuje hospody a namlouvá si děvčata (*A já peníze nemám, /já do ní přec půjdu, /sú tam hezká děvčata, /namlúvat si budu*). Píseň *Dyž ty nemáš gruntu*, popisuje osud chudého mladíka, který je odveden na vojnu (*Když ty nemáš gruntu, pakuj k regementu /slúžit císařovi, hodnému pánovi*).

---

⁶ První verš pochází z písně v příloze 20, druhý z písně v příloze 31.

Z analýzy vyplývá, že se většina verbuňkových písní zabývá vojenskou tematikou. Analyzované písně na vojnu pohlížejí negativně a jejich texty jsou psány pesimisticky. Píseň *Sú rodiče* líčí smutek rodičů, který souvisí s odchodem syna na vojnu. Syn svůj odchod zlehčuje a snaží se matku uklidnit (*Proč mamičko, proč pláčete, /šak na vojnu nepůjdeté*).

Podobné téma je patrné i v písni *Třeba su já hrncířův syn*, syn také uklidňuje své rodiče (*Neplačte nic rodiče*), ale zároveň si uvědomuje nástrahy vojny (*Na vojnu je těžké jít, /z vojny doma chtěl bych být*).

V písni *Škoda tebja* jsou popisovány vojenské hodnosti (*Radšis mohel husárem byt, /koňa sedlat, šablu nosit*). Jedinou písní s milostnou tematikou, která se řadí k verbuňkům, je *Čí je to děvčátko*. V písni mladík své dívce vytýká rozhazovačnost (*Dal sem mu peníze na čižmičky, /ono si chce kúpit pantoflíčky, /nekupuj to, drahé je to, /není to na zimu ani léto*).

6.2 Lexikální rovina

Tato kapitola je rozdělena na dvě části. V první části se věnujeme lexikálním dialektismům, které jsou podle Zdeňky Hladké (2017) rozděleny do třech skupin (1) specifické dialektismy; 2) vlastní lexikální dialektismy; 3) sémantické dialektismy), ve kterých jsou dále seřazeny abecedně. Pod odrážkami s vysvětleným významem slov se jim podrobněji věnujeme.

Druhá část se zabývá etymologií nářečních slov. Slova jsou opět rozdělena do třech skupin podle Zdeňky Hladké a seřazeny abecedě v bodech. Nakonec je shrnuto zjištění, které z průběhu analýzy vyplývá.

6.2.1 Rozdělení dialektismů a jejich význam

Specifické dialektismy

- *čižmičky* – (krojové) *vysoké boty* (SSJČ)
- *fěrtůšek* – *zástěrka* (SSJČ) nebo *přední sukňě kroje*
- *kukač* – samec od *kukačky* (PSJČ)
- *krpce* – *opánková obuv* (SSJČ)

- *šorec* – *zadní sukně kroje* (Jungmann, 1838, s. 489)

Vlastní lexikální dialektismy

- *aj* – nářeční výraz pro spojku *a, i*
- *banovat* – znamená v nářečí *litovat*
- *cap* – nářeční označení pro *kozla* (PSJČ)
- *dědina* – označení pro *vesnici* (SSJČ)
- *gajdoš* – označení pro *hráče na dudy* (PSJČ)
- *galán/ galánka* – pojmenování pro *milého/ milou* (ČJA)
- *gatě* – označení pro *mužské kalhoty* nebo pro *kalhoty mužského kroje* (SSJČ)
- *gombičky* – nářeční označení pro *knoflíky* (SSJČ)
- *handrličky* – zdobně slova *hadry* (Rejzek, 2001, s. 191)
- *hore* – ve významu *nahoru* (ČJA)
- *hudci* – označení pro *hráče smyčcových nástrojů* (SSJČ)
- *hlubočí* – označení pro *hloubku* (PSJČ)
- *hřada* – nářeční označení pro *bidlo* (ČJA)
- *chvátat* – nářeční výraz pro *pospíchat*, spíše pro oblast jihozápadních Čech (ČJA)
- *kačica* – *kachna* v nářečí (ČJA)
- *kadlátka* – jedná se o druh *švestky* (PSJČ)
- *kukulenka* – nářeční pojmenování *kukačky* (ČJA)
- *nech* – významově stejná jako spojka *at'*
- *pohrádka* – nářeční pojmenování *postele* (ČJA)
- *polajkový* – nářeční označení *máty* (PSJČ)
- *pýtat' sa* – znamená *ptát se*
- *reťázek* – pojmenovává *řetěz*
- *role* – nářeční (zastaralý) výraz pro *pole* (ČJA)
- *šohaj* – nářeční označení pro *mladého chlapce* (IJP)
- *trnka* – nářeční výraz pro *švestku* (ČJA)
- *tutěnka* – nářeční označení *slepice* (PSJČ)
- *včil* – ve spisovném jazyce *nyní, teď* (Rejzek, 2001, s. 702)

- *žežulinka/ žežulička* – označení pro *kukačku* (ČJA)

Sémantický dialektismus

- *komora* – prostor v domě, kde se ukládají *obilná zrna* (ČJA)
- *kruh* – nářeční označení pro *část plužních koleček* (ČJA)

V písních (*Hajej, dítě; Halí belí*) se objevuje 2krát slovo *kadlátko* (*do zahrádky na kadlátky*) a substantivum *trnka*, které je 1krát použito v písni *Měla sem galánú* (*Měla sem galánú, jak na trnce květú*), tato dvě substantiva jsou synonymem pro *švestku* (spisovná varianta se v písních neobjevuje).

V analyzovaných textech se zpívá také o *kukačce*, spisovný tvar se však v žádné z písní neobjevuje, naopak lze nalézt tři nářeční označení pro tohoto ptáka – *kukulenka* (v písni *Zakukala kukulenka* se vyskytuje 3krát), *žežulinka/žežulička* (dohromady 2krát, přičemž jednou ve tvaru *žežulinka*, jednou ve tvaru *žežulička*) a 2krát *kukač* (spisovný ekvivalent k němu ve spisovném jazyce nenalezneme, jedná se o samce *kukačky*, proto jej ke *kukačce* řadíme).

V písních *Plave kačer po vodě; Zachodí sluněčko* a *Neseme Mařenu* se vyskytuje spojka *at'* v nářeční variantě *nech* (celkem 5krát). V analyzovaném materiálu byly nalezeny i takové písně, ve kterých není použit nářeční tvar spojky, ale pracují s jejím spisovným ekvivalentem – *at'*. Takovými písněmi jsou *Ztratila sem fěrtůšek* (2krát) a *Staroměstská hospoda* (2krát). Celkem se tedy vyskytuje 4krát. Z toho můžeme vyvodit závěr, že v lidové písni dochází k mísení jazyka nářečního a jazyka spisovného, navíc je výskyt těchto spojek téměř vyrovnaný. Synonymní k částici *at'* je částice *necht'*, která se objevuje 1krát v písni *Hlubočí, hlubočí* (*Kdo nemá galánku, necht' do ní skočí*).

Další synonymní dvojicí, která se v písních objevuje, je *chlapec/chlapci* a *šohaj* (a jeho varianty). Spisovná varianta *chlapci* se celkem 7krát objevuje v písních: *Tetka* (2krát); *Bud'me chlapci, bud'me tu* (3krát) a *Ztratila sem fěrtůšek* (2krát). Nářeční označení *šohaj* se objevuje také celkem 7krát v písních: *Co ty ženy* (1krát); *Škoda tebja* (1krát); *Čí je to děvčátko* (3krát); *Idú ženci z role* (2krát).

Pro *milého* nebo *milou* se ve slováckém nářečí užívá označení *galán* a *galánka*. Obě varianty jsou ve vybraných písních přítomny. Spisovný tvar *milý* se objevuje v 2krát písni *Idú ženci z role* a spisovná varianta ženského rodu *milá* je použita v písních *Když sem šel z Hradišča* (1krát); *Dyž ty nemáš gruntu* (1krát). Dohromady se vyskytuje 4krát. Nářeční výraz *galánka* je použit v písních *Ej, běžela ovečka* (1krát); *Hlubočí, hlubočí* (2krát). Oproti tomu se výraz *galán* objevuje pouze ve skladbě *Měla sem galánú* (4krát).

Spisovný tvar *pole* a nářeční tvar *role* jsou součástí slovní zásoby písně *Neseme Mařenu*, kde se 2krát vyskytuje ve spisovném tvaru (tedy *pole*) a 2krát v nářečním tvaru *role* (*A z Blahovej role /na Vaňkovo pole*). Ve skladbě tak dochází k mísení spisovného i nářečního jazykového kódu. Nářeční tvar *role* je součástí slovní zásoby písně *Idú ženci z role*, kde se vyskytuje pouze v této nářeční variantě, a to 2krát.

Ostatní vypsaná slova se v písních objevují pouze jako lexikální dialektismy, jejich spisovný ekvivalent v analyzovaném textu nelze dohledat.

6.2.2 Etymologie lexikálních dialektismů

Specifické dialektismy

- *čižmičky* – slovo *čižma* bylo do slováckého nářečí přejato z maďarského *csizma*, slovo však pochází z tureckého *čizme* (Rejzek, 2001, s. 118)
- *fěrtůšek* – zdobnělina od slova *fěrtoch*, pochází z němčiny ze slova *fürtuch* (Jungmann, 1835, s. 542)
- *kukač* – z latinského *cuculus* (Jungmann, 1836, s. 219)
- *šorec* – slovo vzniklo ze slova *šorc*, které pochází z německého *schurz* (Jungmann, 1838, s. 489)

Vlastní lexikální dialektismy

- *aj* – přejato ze slovenského výrazu *aj*
- *banovat* – přejato ze slovenského slovesa *banovať*
- *cap* – přejato ze slovenského substantiva *cap*

- *dědina* – původ výrazu můžeme hledat ve všeslovanském slově *děd* – v polštině *dziad*, ruštině *ded*, chorvatštině *djèd*, staroslověnštině *dědъ* a praslovanštině **dědъ* (Machek, 1997, s. 866)
- *gajdoš* – výraz přejat z tureckého *gajda*, původ je však nejspíše španělský ze slova *gaita*, může souviset také s gótským slově *gaits* (Rejzek, 2001, s. 182)
- *galán/galánka* – výraz se do nářečí dostal z německého *galan*, základ pochází ze španělského *galán* a ze středofrancouzského *galant* (Rejzek, 2001, s. 182)
- *gatě* – dříve bylo slovo součástí staročeské slovní zásoby ve tvaru *hacě/hácě*, slovo však zaniklo a do slováckého nářečí bylo vypůjčeno z maďarského jazyka *gatyá* (Rejzek, 2001, s. 183)
- *gombičky* – zdobnělý výraz pro *gombík*, bylo přejato z maďarského jazyka ze slova *gomb* (Rejzek, 2001, s. 187)
- *handrličky* – slovo pochází z německého *hader* (Rejzek, 2001, s. 191)
- *hore* – výraz je přejat ze slovenského *hore*
- *hřada* – výraz je všeslovanský, v polštině ve tvaru *grzęda*, ve staroruštině *gręda*, v srbštině nebo chorvatštině *gręda* a dříve v praslovanštině **gręda*, **grędъ* (Rejzek, 2001, str. 217)
- *chvátat* – opět se jedná o všeslovanské slovo – v ruštině slovo existuje ve tvaru *chvatát'*, srbsky nebo chorvatsky je to *hvätati* a ve staroslověnštině slovo existovalo jako **chvastati* (Rejzek, 2001, s. 231)
- *kačica* – jedná se o české substantivum, které vzniklo podle křiku kachny (Rejzek, 2001, s. 257), Jungmann *kačicu* přiřazuje ke stejné etymologii jako slovo *kachna* (Jungmann, 1836, s. 11)
- *keď* – ze slovenského slova *kedy* (Jungmann, 1836, s. 49)
- *kukulenka* – výraz je odvozen z německého slova *kukuck* (Jungmann, 1836, s. 220)
- *nech* – spojka přejata ze slovenské spojky *nech*
- *pohrádka* – výraz vypůjčený z polského *pogródka* (Jungmann, 1837, s. 224)
- *pýtat' sa* – jedná se o všeslovanský výraz – ve slovenštině *pýtat' sa*, v polštině *pytać się*, v ruském jazyce *pytát' sja*, v praslovanštině se užíval například tvar **pytati se* (Rejzek, 2001, s. 517) – odtud se slovo mohlo dochovat do slováckého nářečí

- *reťázek* – přejato ze slovenského *reťaz*, v praslovanském jazyce existovalo slovo **reťdzь*, které bylo pravděpodobně vypůjčeno z germánských jazyků (Rejzek, 2001, s. 555)
- *role* – pochází nejspíše ze staročeského tvaru *rolí* (Rejzek, 2001, s. 543)
- *šohaj* – ze slova *šuhaj*, do nářečí bylo slovo přejato ze slovenštiny, původ má však v maďarštině – *suhanc* (Rejzek, 2001, s. 645)
- *včil* – výraz byl do nářečí přejat ze staročeského *čila*, *čila* (Rejzek, 2001, s. 702)
- *žežulinka/ žežulička* – ve staročestíně se objevoval výraz *žežhule*, v polštině *gzegzólka* a ruštině *zegzica*. Výraz je však onomaziologického původu a vzniklo z citoslovce *gegu* (Rejzek, 2001, s. 748)

Sémantický dialektismus

- *komora* – výraz je přejat z latinského slova *camara/camera* (Rejzek, 2001, s. 289)
- *kruh* – výraz je všeslovanský – pravděpodobně se uchoval ze staroslovenštiny *krъgъ* a praslovanštiny **krъgъ* (Rejzek, 2001, s. 315)

Z provedené analýzy je patrné, že slovácké dialektismy pocházejí především ze třech jazyků, kterými jsou němčina, slovenština a maďarština. Z německého jazyka byla do slováckého nářečí přejata slova jako *fěrtůšek*, *šorec*, *handrličky*, *galán* (i když základ slova pochází ze španělštiny a středofrancouzštiny). Při analýze se jako slova přejatá ze slovenštiny ukázala slova *cap*, *banovat*, *ked'*, *šohaj* (původně z maďarštiny). Nářeční slova, která mají základ v maďarštině jsou *čizmičky*, *gombičky* a *gatě*.

Mnoho nářečních výrazů má původ mezi slovy všeslovanskými. Jako výrazy všeslovanské se označují slova, která jsou společná všem slovanským jazykům. Ve slováckém nářečí je takovým slovem například *dědina*, *hřada* a *kruh*.

Analýza etymologie slov ukázala, že substantiva *kačica* a *žežulička* jsou onomaziologického původu. Do slováckého nářečí byla slova přejímána i z ostatních jazyků jako z turečtiny (*gajdoš*), z latiny (*kukač*) a polštiny (*pohrádka*). Součástí slovní zásoby jsou také slova staročeská (*role*, *včil*).

6.3 Slovo tvorná rovina

V této kapitole se zabýváme tvořením slov, zaměřujeme se především na deminutiva, která vznikla pomocí slovo tvorného postupu označovaného jako derivace. Protože nás zajímá, zda v lidových písni dochází k míšení spisovného jazyka a dialektu, zaměřili jsme se na to, jestli se v písni objevují taková odvozená slova, díky kterým bychom na tuto otázku mohli odpovědět.

V lidové písni *Zachodí slunéčko* je patrné míšení obou jazykových kódů, objevuje se zde totiž deminutivum *slunéčko*, které vzniklo přidáním slováckého sufixu *-ečk(o)*. Naopak deminutivum *kravičky* vzniklo přidáním spisovného sufixu *-ičk(y)* namísto nářečního sufixu *-ěnk(y)*. Zdrobnělé slovo, které je utvořeno ze substantiva *krávy* pomocí nářečního sufixu *-ěnk(y)*, se objevuje v písni *Halí belí (A kravěny, jak panenky)*.

Substantivum *noženky* se vyskytuje v písni *A já mám konička vraného* namísto spisovného sufixu *-ičk(y)*. Slovácký sufix pro zdrobňování jmen *-ěnk(a)* můžeme identifikovat v substantivech jako *voděnka a podkověny*.

Dalším specifickým sufixem je sufix *-ičk(a)*, pomocí kterého bylo v písni *Sú rodiče* vytvořeno deminutivum *mamička*. Podobný sufix se objevuje také u substantiva *tatíček* v písni *Třeba su hrnčířův syn*, zde je však použit v mužském rodě jako *-íček*.

Další sufixy, která se ve slováckém nářečí užívají pro tvorbu nových tvarů jsou sufixy *-učk(y)* (*malučký*) a *-ušenk(y)* (*malušenký*) použité v písni *Dyž sem byl malučký pacholíček*.

Ačkoliv se ve východomoravském nářečí udržela skupina *aj*, která často bývá součástí prefixů superlativů, ve vybraných písni se nachází pouze jedno slovo v tomto tvaru. Navíc je slovo tvořeno předponou *nej-* (*nejmilejší*) nikoliv *naj-*. Pouze z jednoho případu nemůžeme vyvodit žádný závěr, proto tak činit nebudeme.

6.4 Morfoložická rovina

Morfoložickou rovinu rozdělujeme na 3 podkapitoly – substantiva; adjektiva, pronomina a numeralia; verba.

V této podkapitole nás zajímají především koncovky. U podstatných jmen zkoumáme dativ plurálu maskulin a lokál plurálu maskulin. V podkapitole o přídavných jménech, zájmenech a číslovkách se zabýváme použitím koncovky *-ej*. Dále se zabýváme dvěma tvary ukazovacího zájmena *ta* a tvary zájmeno *já* v genitivu a akuzativu. Součástí kapitoly je také popis zvláštního použití dvou koncovek.

6.4.1 Substantiva

Pomocí koncovky *-om* jsou v dativu plurálu tvořena ve slováckém nářečí mužská substantiva. Analýza všech slov potvrzuje, že tomu tak opravdu je. Koncovka *-om* je použita ve všech slovech, která jsou v dativu plurálu maskulin. Tvzení lze doložit na příkladech jako *chlapcom*, *lidom*, *židom*. Slovácké nářečí používá také pro lokál plurálu maskulin svou vlastní koncovku, kterou je koncovka *-och*. V písních se v plurálu objevují pouze dvě maskulina, která jsou danou koncovkou zakončena, a to *vrabcoch* a *chlapcoch*. Spisovné koncovky pro dativ a lokál plurálu maskulin použity nejsou.

6.4.2 Adjektiva, pronomina a numeralia

Pokud je použito adjektivum ženského rodu v genitivu, dativu a lokálu singuláru bývá zakončeno koncovkou *-ej/-ěj*. U přídavných jménech se v analyzovaném materiálu koncovka objevuje ve spojeních *sladkéj (smetany)*, *z Blahovej (role)*, *po studenej (rosi)*, *ve velikej (chudobě)*, *k dobréj (večeři)*. Koncovka *-ej* je v písních použita také u číslovek – například *v jednéj (d'úře)*, *z jednejs (dědiny)*, *v druhej (d'úře)*. Tato specifická koncovka je dále použita u zájmena *všecko*, což dokládá verš z písně *Daj Pambu večer veselý (a naposledy všeckéj čeládce)*.

Pro dativ singuláru ukazovacího zájmena *ta* se ve slováckém nářečí užívá tvaru *tej*. Zájmeno je v tomto tvaru použito v písních celkem 2krát (*k tej*; *dal tej*), spisovný tvar se v písních neobjevuje. Podobně je tvořen také lokál singuláru zájmena *ta*. Toto zájmeno se ve zmíněném pádě užívá ve tvaru *těj* (*v téj druhej*; *v téj zahrádce*).

Při analýze bylo objeveno spojení *černej šorec* (v písni *Když sem šel z Hradišča*). V tomto spojení je použita koncovka *-ej*, která se ve slováckém nářečí takto neobjevuje. Můžeme

tedy uvažovat o tom, že přepis nejspíše vytvářel Čech (v užším slova smyslu) a dopustil se chyby. Podobným případem je zájmeno *svůj*, které je použito ve tvaru (*očka*) *svý*. Zde však nemusí jít o záměnu hlásek z důvodu chyby (vlivu prostředí, kde se tato hláska opravdu tak používá), ale jedním z důvodů může být rým. Kdyby byla totiž použita pádová koncovka -*é*, působilo by to v písni rušivě.

Protože ve slováckém nářečí nedošlo k přehlásce *ä > *e*, místo spisovné varianty *mě* se zájmeno *já* v genitivu a akuzativu užívá ve tvarech *mňa*, *ňa*. Tvar *mňa* je použit 2krát v písni *A já mám konička vraného*, 2krát v písni *Co ty ženy* a 3krát v písni *Dyž sem byl malučký pacholíček*. Variantu *ňa* lze nalézt v písni *Co ty ženy* (1krát) a *Zachodí slunéčko* (1krát). Při analýze bylo zjištěno, že se v písních objevuje zájmeno *mě* ve své spisovné variantě, a to v písni *Když sem šel z Hradišča* celkem 3krát, ale jedenkrát je použito chybně, a to ve verši *Navrat' mě, má milá, mou krásu hned*. Zájmeno je ve verši v dativu, a proto by mělo být použito ve tvaru *mně/ně/mi*. Výsledkem analýzy je, že nejvíce užívaným tvarem je tvar *mňa*, ale že se v písních užívá také spisovná varianta *mě*.

6.4.3 Verba

Při tvorbě staročeského participia se začala projevovat absence neslabičné likvidy *l*. Tento jev není pro slovácké nářečí typický, proto je zvláštní, že se v písni *Když sem šel z Hradišča* absence *l* objevuje, a to u sloves *sněd* a *zbled*. Ve slováckém nářečí se před neslabičnou likvidu přidává vokál *-e-*, který již příslušnou slabiku vytvoří. Při jazykové analýze bylo nalezeno sloveso *mohel* (v písni *Škoda tebja*) do kterého byl vokál *-e-* přidán.

V přítomném čase se pro 1. osobu singuláru slovesa *být* užívá tvaru *su*. Tento jev lze 3krát doložit v písni *Měla sem galánú* (*A já su ta první, kerá ho neměla*), 2krát v písni *Čí je to děvčátko* (*šak su já šohajku, tvoja jistá*) a 2krát v *Třeba su hrnčířův syn*. Spisovná varianta *já jsem* ani varianta s elidovaným *j-* (*já sem*) se v žádné z písní neobjevuje (pouze v préteritu).

6.5 Hláskoslovná rovina

Kapitola je rozdělená na dvě části – samohlásky a souhlásky. V této kapitole se u samohlásek zabýváme přehláskami $\ddot{a} > e$, $u > i$, $\acute{u} > ou$. Dále zkoumáme původní pračeskou hlásku *o* a její použití u slovesa *muset*. U souhlásek je popisována skupina *šč*, elize *j-*, ke které dochází u příslovčí *jenom* a *ještě*, a tvary minulého času. Zároveň se také zaměříme na elizi *v-* u spojky *však* a elizi *k-* u spojky *když*.

6.5.1 Samohlásky

Ve slováckém nářečí nedošlo k přehlásce $\ddot{a} > e$. Tento jev je patrný u slov jako *muža*, *vaša*, *ťa*, *ťažko*, *jazero*, *koňa*, *do tanca do rája*, *večeňa*. Přehláska neproběhla ani u zvratného zájmena *se*, a proto se v písních častěji objevuje v původním tvaru. Forma *sa*, s neprovedenou přehláskou, je použita v písních celkem 31krát. Pouze 3krát se objevuje ve spisovném tvaru *se* (s již provedenou přehláskou). Neprovedená přehláska je patrná také u sloves (*zabíjali*, *daj* – u tohoto slovesa se navíc objevuje častá skupina *-aj*).

Nedošlo také k dalším přehláskám, například $u > i$. Po měkkých souhláskách se zachovalo používání hlásky *u/ú*. V písních se objevují zájmena ve tvaru *ju* (nedošlo k přehlásce na *ji*), (*na*) *ňu*, *svoju*. K přehlásce nedošlo ani u substantiv jako *na kožušku*, *kašu*, *d'úra*, *strýcu*. Původní samohláska zůstala zachována i u sloves *vyzváňajú*, *pohlédajú*, *zpívajú*, *hrajú*, *zahřívajú*, *majú*. Přehláska byla provedena například u substantiva *jablíčko* (2krát se objevuje v písni *Když sem šel z Hradišče*).

Další neprovedenou změnou je diftongizace $\acute{u} > ou$. Ve většině případech k přehlásce nedošlo. Dokládají to slova z písní jako *búbelatý*, *kúpat*, *s tebú*, *stúpl*, *zablúdilo*, *kocúr*, *hlúpá*, *černookú*, *velikú*, *za ňú*, *se mnú*, *chrústi*, *hústi*, *kúsek*, *budú*, *zelenú*, *červenú*, *vystrojenú*, *pazúry*, *takovú*, *smutnú*, *truchlivú*, *nehnětú*, *divnú*, *božskú*, *kúsek*, *súšek*, *dvúch*, *nebudú*, *za vysokú (horu)*, *Matúšek*, *slúžit*, *sú*, *namlúvat* a mnohé další. S přehláskou je možné v písních nalézt pouze 2 slova – *dlouho* a *mou (krásu)*. Slova s původním monoftongem *ú* představují početnou skupinu.

U slovesa *muset* se zachovala původní pračeská hláška *o*. V písni *Ej běžela ovečka* je toto sloveso použito ve tvaru *mosela* (*ej*, *mosela bys se mnú*, *ej*, *po světě vandrovat*); v písních

Dyž ty nemáš gruntu a Třeba su hrnčířův syn se objevuje tvar *mosím* (*Pod' ju milá podat, já mosím mašírovat; já na vojnu jít mosím*)⁷. Tvar *moseli* je součástí lexika písně *Sú rodiče (na vojnu ho dat moseli)*. V písních *Dole pentličky, dole (musela jich pozbytí)* a *Idú ženci z role (pro tebe, šohajku, opustit ho musím)* je použito sloveso *muset* již bez pračeské hlásky. U některých slov nelze hovořit pouze o rovině hláskoslovné, nýbrž i o rovině morfologické, ve které probíhají hláskové změny. Jsou to často slova, která se ve svém zakončení liší pouze hláskou (*koňa, kašu, rája* atd.).

6.5.2 Souhlásky

Ve slováckém nářečí zůstala zachována dvojice souhlásek *šč*. V analyzovaných písních se původní skupina souhlásek vyskytla v substantivech *Hradišče* a *píščalka*. Dvojice nových souhlásek *šť* je aplikována ve tvarech *eště* a *uherští*.

Další jev, který charakterizuje slovácké nářečí, je elize *j-*. Tvar *enom* je součástí slovní zásoby písně *A já mám konička vraného*, ve které je použit jedenkrát (*Enom mňa, koničku, pěkně nes*). Dvakrát se objevuje v písni *Pod šable (enom jeden vám necháme, co v něm vaříváte)*. Spisovná varianta *ještě* v žádné z písní použita není. K elizi *j-* došlo také u výrazu *eště*, který se třikrát objevuje v písni *A já mám konička vraného (eště dnes, eště dnes, eště dnes)*. Varianta s protetickým *j-* příslovce *ještě* není v žádné z písní zastoupena.

Minulý čas je ve slováckém nářečí tvořen, podobně jako ve spisovné češtině, pomocí vyčasovaného slovesa *být* (ve slováckém nářečí bez protetického *j-*) a příčestí trpného příslušného slovesa. Pomocné sloveso *být*, ve tvaru *sem* bez protetického *j-*, se vyskytuje ve vybraných písních dohromady 34krát. Spisovná varianta, tedy s protetickým *j-*, celkem 3krát. Nářeční tvar slovesa *být* pro druhou osobu singuláru se v písních objevuje 5krát ve tvaru *si*. Spisovná varianta *jsi* není v žádné písni použita.

Souhláska *v-* není realizována ve spojce *však*. Lze to doložit na výsledku analýzy, který potvrzuje absenci *v-* ve všech případech (v písních se vyskytuje 7krát spojka ve tvaru *šak* a ani jednou ve tvaru *však*).

---

⁷ První část se objevuje v příloze 34 a druhá část v příloze 41.

V písních se 3krát objevuje spisovná forma spojky *když* (v písních *Když sem šel z Hradišča a Zachodí sluněčko*). Ve většině případech však převažuje její nespisovná varianta *dyž* (došlo zde k elizi souhlásky *k-*), která se objevuje v písních *Dyž sem byl malučký pacholíček* (3krát); *Aj, ty ptáčku, popeláčku* (1krát); *Bud'me chlapci, bud'me tu* (1krát); *Dyž ty nemáš gruntu* (2krát). Dohromady je spojka použita 7krát. Vyskytuje se i varianta *ked'*⁸, ale pouze 1krát v písni *Ej, běžela ovečka* (*ej, ked' ho zabíjali, ej, tak mu povídali*)

6.6 Charakteristické jazykové prostředky

V této kapitole se zabýváme charakteristickými jazykovými prostředky, kterými jsou deminutiva a opakování. U deminutiv zkoumáme jejich funkci ve folklorních písních, u opakování popisujeme jaké jeho varianty jsou v písních zaznamenány.

6.6.1 Deminutiva

V lidové písni se objevuje řada deminutiv. Nabízí se nám otázka, zda je jejich funkce opravdu expresivní a výrazy mají popisovat malost.

V ukolébavkách je funkce deminutiv expresivní, souvisí totiž s láskou, která je dítěti projevována. V ukolébavce *Halí belí* se nachází deminutivum *voděnka*. Takové deminutivum je charakterizované strukturně-poetickou funkcí (v běžné mluvě se deminutivum od takových slov netvoří). Substantivum *voděnka* je dále 2krát použito v písni *Dyž sem byl malučký pacholíček*.

Při analýze písni bylo 11krát použito deminutivum *koniček*, u kterého základní charakteristika deminutiv neplatí. Jedná se totiž zpravidla o *dospělého koně* – objevuje se v písních *Dyž sem byl malučký pacholíček*; *Dyž ty nemáš gruntu*; *Sú rodiče*; *A já mám konička vraného* a *Hlubočí, hlubočí*. V analyzovaných písních se objevují také zdvojnásoběná vlastní jména – *Janek* (1krát), *Ondra* (1krát), *Ježíšek* (1krát), *Anička* (2krát), *Martinek* (1krát), *Matušek* (3krát), *Kača* (1krát).

---

⁸ Zde se jedná spíše o dialektismus lexikální. V této kapitole je zařazen jen kvůli tomu, aby veškeré tvary jedné spojky zůstaly při sobě.

Můžeme tedy říct, že hlavní funkcí deminutiv v lidových písních je ovlivňovat rytmus a rým (*z lásky – vlásky; hrdlička – věnečka*).

Ve všech vybraných písních se nachází celkem 181 deminutiv. Nejvíce deminutiv je použito v ukolébavkách a dětských písních (59). Lidové divadlo obsahuje 48. Ve skupině, která zahrnuje písně ke zpěvu je doloženo 43 deminutiv. Nejméně deminutiv obsahují písně k tanci (31).

Při analýze svatebních písní se ukázalo, že dívčí svatební písně obsahují více deminutiv než mužské (píseň *Aj, ty ptáčku, popeláčku* – se skládá z 9 deminutiv, oproti tomu mužská píseň *Bud'me chlapci, bud'me tu* neobsahuje žádné deminutivum). Ovšem nelze posuzovat všeobecně, jedná se pouze o analýzu vybraného vzorku.

V dětských písních se často objevují zdobněliny zvířat (*kočička, hříbátka, kravěnky, koníček, orlíček, žežulička*). Dalšími deminutivy, která jsou součástí dětských písní, jsou často se vyskytující tvary jako *matička, kašička, děťátko, očka, pacholíček* a další.

Součástí deminutiv lidového divadla jsou deminutiva *fašanková* (*ovečka, kopeček, beránek, Javorinka, židáček a děvenka*) a deminutiva, která souvisejí s vynášením Smrti (*pentličky, kopeček, vršeček*). Důležitými svatebními deminutivy jsou *novinka, stoleček, věneček, pentličky*. U koled představují důležitá deminutiva substantiva *děťátko* a *Ježíšek*.

V lidových písních ke zpěvu a tanci jsou zdobněována substantiva tehdejšímu obyvatelstvu dobře známá – například *užičky, vínek, šohajek, šáteček, děvčátko, jablíčko, zahrádka, sluněčko, fěrtůšek* a mnohá další.

6.6.2 Opakování

V každé ze 4 zkoumaných ukolébavek se nachází část textu, která je shodná s druhou částí, opakuje se. Kromě stejných veršů v rámci jedné písně, prostupují verše i mezi různými skladbami. První sloka ukolébavky *Hajej, dítě* (*Hajej, dítě, kolébu tě, /až mi usneš, uteču tě, /do zahrádky na kadlátky, /až sa vyspíš, dám ti taky*) se shoduje (výjimkou malých změn) se třetí slokou ukolébavky *Halí belí* (*Hajej, dítě, kolébu tě, /až mi usneš, uteču tě, /do zahrádky na kadlátky, /do doliny na maliny*). Ukolébavka *Matička Boží* má naopak společnou část

s ukolébavkou *Spi, děťátko, spi*. U obou se totiž opakuje verš *Spi, děťátko, spi* a verš *zavři očka svý*.

V některých písních dochází k opakování pouze jednoho slovního spojení v rámci jednoho verše. Tohoto jevu si můžeme všimnout v dětských písních *A já mám koníčka vraného (ěště dnes, eště dnes, eště dnes)*; *Hnalo dívča krávy (dívča zablúdilo krávy potratilo, krávy potratilo)*; *Plave kačer po vodě (Plave kačer po vodě po vodě, po vodě)*.

Opakování stejných spojení je patrné také u lidového divadla – svatební píseň *Bud'me chlapci, bud'me tu (šak nás krpce nehnětú, nehnětú)*, nebo koleda *V tomto domě (V tomto domě, v tomto domě; narodil sa, narodil sa)*.

Existují i takové písně, ve kterých se opakuje jedna část v různých slokách. Tuto část můžeme považovat za refrén. V dětské písni *Pýtala sa kočka kočky (jak si stará, tak si hlúpá)* se ve dvou slokách ze tří objevuje stejná část. Další písni je *Kučač* ve kterém je refrén přítomný v obou slokách (*/: Hajaja, kukuku, seděla sem na buku :/*), a navíc se vždy ještě opakuje. Další takovou písni je píseň svatební *Co ty ženy*, kde vždy dochází k repetici posledního verše sloky (*Bože, Bože můj*). Opakování stejné části je patrné také v písni *Mala babka*, v každé sloce se nachází totožné dvojverší složené z citoslovcí (*haj, haj, haj, drn, drn, drn, cup, cup, cup, lup, lup, lup*).

Ve *fašankové* písni *Pod šable (/: Panimámo, panimámo, černej šorec máte, /a jak vy nám nic nedáte tak nás rozhněváte. :/)* se nachází čtyřverší, které je velmi podobné dvěma slokám písně *V jednéj d'úře (Paní matko, paní matko, černý šorec máte, /také-li nám, také-li nám kúsek slanin dáte)* ve verších došlo k obměnám slov, ale význam zůstal totožný.

Existují písně, které jsou složeny tak, že se v nich stále opakuje to stejné. Takovou písni může být dětská píseň *Na tom mostě* (téměř celá píseň je sestavená na opakování věty *Na tom mostě tráva roste*).

V písni *Neseme Mařenu* jsou první dvě sloky téměř totožné, liší se pouze v příslovci (v jedné sloce: *o,o,o málo vystrojenú*; v druhé sloce: *o,o,o pěknú vystrojenú*). Třetí sloka má totožný první verš jako první dvě sloky, ve druhém verši odkazuje na poslední verš druhé sloky a zbytek je již odlišný. Taktéž jako v písni *Neseme Mařenu* začíná sloka vždy stejně (*Neseme*

Mařenu), je tomu tak i u písně *Zakukala kukulenska* (sloka vždy začíná slovy: *Zakukala kukulenska*).

Velmi často se v lidových písních opakuje poslední verš, dva verše, nebo tři verše sloky. Tento jev můžeme pozorovat v dívčí písni *Ztratila sem fěrtůšek* (/: *vrať Matúšku, vrať ně ho, /ať nechodím bez něho :/*), v taneční písni *Měla sem galánú* (/: *a včil mám jedného a ten není k světu :/*). U písní k verbuňku – *Čí je to děvčátko; Sú rodiče; Škoda tebja; Třeba su hrncířův syn* – taktéž dochází k opakování posledního dvojverší.

Existují i takové písně, které jsou celé založené na opakování, opakuje se v nich každý verš. Dvě takové písně jsou součástí vybraného materiálu. Jednou z nich je dětská píseň *Tetka* a druhou píseň k tanci *Staroměstská hospoda*

Závěr

Cílem bakalářské práce bylo popsat jazykový kód a jeho specifika. Dále posoudit, které jazykové prostředky se podílejí na konstituci folklorního jazyka a ověřit tezi Petra Nejedlého (z roku 2021), zda je jazyk lidové písně přechodným útvarem mezi dialektem a spisovnou češtinou. Bakalářská práce si za cíl také kladla zvýšit povědomí o lidových písních ze Slovácka a představit jejich tematiku.

Výsledků bylo dosaženo prostřednictvím jazykové analýzy, která se zaměřovala na nářeční lexikum, vybrané hláskoslovné, slovtvorné a morfologické jevy a charakteristické jazykové prostředky lidové písně.

Jedním z cílů bylo představit tematiku slováckých lidových písní. Při důkladném provedení analýzy obsahu a tematiky písní bylo zjištěno, že se mnoho textů zaměřuje na milostnou tematiku, která se objevuje v ukolébavkách (láska mezi matkou a dítětem), v písních párových tanečních a v písních ke zpěvu. Po provedení analýzy dívčích svatebních písní jsme zaznamenali, že se taktéž zabývají tématem lásky a vyznačují se sentimentálními prvky. Mnoho písní charakterizuje žertovnost, především písně *fašankové* a dětské. Jedním z hlavních témat dětských písní jsou také zvířata. V lidových písních se dále objevuje vojenská tematika, zejména v písních verbuňkových.

V lexikální rovině jsme se zabývali popisem lexikálních dialektismů a jejich původem. Analýza ukázala, že slovácký dialekt přejal řadu slov především z němčiny (*fěrtůšek, šorec*), slovenštiny (*cap, banovat*) a maďarštiny (*čizmičky, gatě*). Při analýze lexikálních dialektismů bylo odhaleno střídavé používání jazykových kódů. Jednou takovou synonymní dvojicí bylo použití spojky *ať* v jejím spisovném tvaru v dívčí písni *Ztratila sem fěrtůšek (vrať Matúšku vrať ně ho, /ať nechodím bez něho)* a nářečního tvaru *nech* například v dětské písni *Plave kačer po vodě (Kdo má ženu, nech drží, nech drží, nech drží)*. Příkladem další synonymní dvojice je *chlapec* a *šohaj*. Z analýzy vyplynulo, že oba tvary se v písních objevují 7krát (dohromady tedy 14krát). Substantivum *chlapec* se 3krát objevuje v písni *Bud'me chlapi, bud'me tu (Pijme, chlapi, velice, velice)*. Substantivum *šohaj* můžeme nalézt například v písni *Idú ženci z role (pro tebe, šohajku, opustit ho musím)*.

Ve slovo tvorné rovině jsme popisovali vznik deminutiv pomocí sufixů. Rozbor skladeb ukázal, že se objevují takové slovo tvorné dialektismy, které jsou tvořeny nářečním sufixem (například *kravěnky* v ukolébavce *Halí belí*). V písni ch jsou použita také slova se sufixy spisovného českého jazyka (*kravičky* v dívčí písni *Zachodí slunéčko*). Věnovali jsme se také popisu jiných sufixů, kterými jsou v písni ch deminutiva tvořena.

V morfologické rovině nás zajímaly koncovky dativu a lokálu plurálu životných maskulin, kterými jsou *-om* (pro dativ) a *-och* (pro lokál). Z analýzy vyplynulo, že jsou v dativu a lokálu plurálu životných maskulin použity pouze koncovky nářeční (*lidom, chlapcom, vrabcoch, chlapcoch*). Dále jsme se zaměřovali na tvrdá adjektiva ženského rodu v genitivu, dativu a lokálu a použití slovácké koncovky *-ej/-ěj* u těchto tvarů. Při analýze bylo zjištěno, že se koncovka objevila také u zájmen a číslovek. U přídavných jmen byla tato specifická koncovka použita například ve spojení ch *sladkéj smetany, ve velikej chudobě*, u zájmen *všeckéj čeládce* a u číslovek *z jedne j dědiny* nebo *v jedné d'úře*.

Zkoumali jsme také zakončení (*-ej, -ěj*) ukazovacího zájmena *ta* u dativu (*tej*) a lokálu (*těj*). Byly zaznamenány 4 případy, ve kterých se koncovky objevují (*k tej; dal tej; v té j druhe j; v té j zahrádce*). Spisovný tvar *té* se v žádné z písni neobjevuje. V rámci analýzy morfologické roviny jsme se zaměřili na použití zájmena *já* v genitivu a akuzativu. V písni ch převažovala nářeční varianta *mňa* [použitá celkem 7krát, například ve svatební písni *Co ty ženy (Co ty ženy na mňa mají)*]. V písni *Když sem šel z Hradišča* bylo použito zájmeno *já* ve své spisovné variantě (*potkalo mě, neznalo mě*).

U sloves jsme se zabývali absencí neslabičné likvidy *-l*. Absence se projevila pouze u písni *Když sem šel z Hradišča (Jak sem ho sněd, tak sem hned zbled)*, pro slovácké nářečí však tento jev není typickým, většinou byla neslabičná likvida zachována (například v dětské písni *Pýtala sa kočka kočky* ve verši *jak by lézl do d'úry*) nebo před ni byl umístěn vokál *-e-* (ve verbuňkové písni *Škoda tebja* ve verši *Řadšis mohel husárem byt*). Zajímali nás také tvar první osoby singuláru slovesa *být*, který se v písni ch objevuje (celkem 7krát) pouze ve tvaru *já su*.

V hláskoslovné rovině jsme u samohlásek analyzovali neprovedenou přehlásku *ä > e*. Ukázalo se, že přehláska nebyla provedena u většiny výrazů, výjimkou nebylo ani zvrtné zájmeno *se*. Ve tvaru *sa* bylo v textech zájmeno použito celkem 31krát, ale zároveň se

objevilo i s již provedenou přehláskou, a to celkem 3krát (například v písni *Spadla tutěnka s hřady* ve verši *polámala se všady*). Nedošlo ani k provedení přehlásky *u > i*, výjimečně se přehláska realizuje v písni *Halí belí* (*a pes v koši, on ju straší* – nejspíše však pouze kvůli rýmu). Ve slováckém nářečí nedošlo ani k přehlásce *ú > ou*, jako výjimka se ukázalo příslovce *dlouho*. Při analýze bylo zjištěno, že v písních dochází k mísení tvaru *moset* (s původní pračeskou hláskou) a *muset* (již bez pračeské hlásky).

Z analýzy vyplynulo, že se v písních vyskytují výrazy, které obsahují původní skupinu hlásek *šč*, ale také výrazy s novější variantou *št'*. Varianta *šč* je realizována ve slově *píščalka* (v písni *Co sa stalo a událo*) a varianta *št'* ve slově *eště* (v písni *A já mám koníčka vraného*). Zabývali jsme se také zkoumáním elize *j-* u příslovci *jenom* a *ještě*. Analýza ukázala, že tvar *enom* je v písních použit 3krát, jeho spisovná (*ještě*) se v žádné písni neobjevuje. Stejně tak se v písních neobjevuje spisovný tvar *ještě*, ale pouze jeho nespisovná varianta *eště* (taktéž 3krát). Výsledky zkoumání potvrdili, že tvoření préterita první osoby je realizováno pomocným slovesem *být* ve tvaru *sem*. V písních se objevuje celkem 34krát. Spisovná varianta *jsem* je použita pouze 3krát (například v písni *Hnalo dívča krávy*). Dále se ukázalo, že sloveso *být* ve druhé osobě singuláru se v písních objevuje 5krát ve tvaru *si*, jeho spisovná varianta *jsi* v žádné písni použita není. Předmětem zkoumání byla také realizace souhlásek *v-* u spojky *však* a *k-* u spojky *když*. Spojka *však* je v písních použita 7krát ve své nářeční variantě *šak*, ale ani jednou ve své spisovné variantě *však*. Spojka *když* se v písních objevuje 7krát s elidovaným *k-* (*dyž*) a 4krát ve tvaru *když*.

V poslední kapitole jsme se zabývali charakteristickými jazykovými prostředky, kterými jsou deminutiva a opakování. Analýza ukázala, že se v písních objevuje celkem 181 deminutiv. Nejvíce deminutiv jsme odhalili v dětských písních a ukolébavkách (dohromady 59) a nejméně v písních k tanci (31). Při zkoumání deminutiv nás zajímala otázka, zda je v lidových písních zachována jejich původní funkce expresivní a zdrobňovací. Výsledky ukázaly, že v ukolébavkách je jejich původní funkce (expresivní) zachována. Objevila se však taková deminutiva, jako *voděnka*, která charakterizuje jejich strukturně-poetická funkce. U deminutiva *koníček* není uplatněna původní funkce deminutiv. Toto deminutivum se v písních vyskytuje hojně, přestože označuje dospělého koně. Z analýzy

skladeb vyplynulo, že jednou z hlavních funkcí deminutiv je zachovat rytmus a rým (*z lásky – vlásky; hrdlička – věnečka*).

Na základě provedené analýzy můžeme konstatovat, že jsou v lidových písních pomocí opakování zdůrazněny určité situace/informace (*Dívča zablúdilo, krávy potratilo, krávy potratilo*). Opakování je také prostředkem k vytvoření refrénu, který se objevuje například v písni *Kukač* (/: *Hajaja, kukuku, seděla sem na buku* :/). Během analýzy se ukázalo, že se v různých písních objevují podobné pasáže, což souviselo s tím, že se lidová tvorba nesnažila o vytváření něčeho nového. Tento jev je patrný například u písni *Pod šable* (/: *Panimámo, panimámo, černej šorec máte, /a jak vy nám nic nedáte tak nás rozhněvate.* :/) a *V jedné d'úře* (*Paní matko, paní matko, černý šorec máte, /také-li nám, také-li nám kúsek slanin dáte*).

V rámci praktické části bylo zjištěno, že se v lidové písni střídají dva kódy – spisovná čeština a nespisovná čeština (slovácký dialekt). Tyto dvě složky spolu vytvářejí ucelený „specifický“ jazyk lidové slovesnosti (byla tak ověřena a potvrzena teze Petra Nejedlého, podle kterého je v lidové písni použit specifický jazyk). Dokládá to užívání nářečních tvarů spolu s jejich spisovnými ekvivalenty v lexikální rovině (*šohaj* × *chlapec*), slovtvorné rovině (*kravěnky* × *kravičky*), morfologické rovině (*mňa* × *mě*) a hláskoslovné rovině (*kúsek* × *dlouho*). Z jazykové analýzy bylo dokázáno, že jako charakteristické jazykové prostředky slováckého dialektu můžeme považovat opakování a deminutiva.

Všechny tři stanovené cíle byly dosaženy. Dalším předmětem zkoumání a rozšířením této práce by mohla být snaha popsat i ostatní jazykové roviny, případně rozšířit inventář zkoumaných písní.

Seznam použitých informačních zdrojů

BARTMIŃSKI, Jerzy, 2016. *Jazyk v kontextu kultury: dvanáct statí z lublinské kognitivní etnolingvistiky*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, nakladatelství Karolinum. ISBN 978-80-246-2883-7.

BENEŠ, Bohuslav, 1990. *Česká lidová slovesnost: Výbor pro současného čtenáře*. Praha: Odeon. ISBN 80-207-0181-8.

BĚLIČ, Jaromír, 1972. *Nástin české dialektologie: vysokošk. Učebnice* [online]. 1. vydání. Praha: Státní pedagogické nakladatelství [cit. 5. 4. 2023]. Dostupné z: <https://ndk.cz/uuid/uuid:69103d10-3d85-11ed-b06c-005056827e52>

CURŤÍN, František, 1977. *Vývoj českého jazyka a dialektologie: učebnice pro pedagogické fakulty* [online]. 4. vydání. Praha: SPN [cit. 5. 4. 2023]. Dostupné z: <https://ndk.cz/uuid/uuid:ea9dddff0-cac6-11e8-bbaa-005056827e52>

ČECHOVÁ, Marie, 1996. *Čeština – řeč a jazyk*. Praha: ISV. Jazykověda (Institut sociálních vztahů). ISBN 80-85866-12-9.

ČECHOVÁ, Marie, 2000. *Čeština – řeč a jazyk*. 2., přeprac. vyd. Praha: ISV. Jazykověda (Institut sociálních vztahů). ISBN 80-85866-57-9.

HLUBINKOVÁ, Zuzana, 2010. *Tvoření slov ve východomoravských nářečích* [online]. 1. vydání. Brno: Masarykova univerzita [cit. 3. 3. 2023]. ISBN 978-80-210-5295-6. Dostupné z: <https://digilib.phil.muni.cz/node/13198>

IREINOVÁ, Martina; KONEČNÁ, Hana, 2016. *Slovník nářečí českého jazyka* [online]. Praha: Středisko společných činností AV ČR [cit. 9. 5. 2023]. ISBN 978-80-270-0125-5. Dostupné z: <https://www.academia.cz/uploads/media/preview/0001/04/f11bf4dc39fdef44317ce78e528cd9954221f441.pdf>

JANČÁŘ, Josef, Muzejní a vlastivědná společnost (Brno, Česko) a Ústav lidové kultury (Strážnice, Hodonín, Česko), 2000. *Lidová kultura na Moravě*. Strážnice: Ústav lidové kultury. ISBN 80-86156-31-1.

- KOSEK, Pavel, 2014a. *Historická mluvnice češtiny I* [online]. Brno: Masarykova univerzita [cit. 12. 3. 2023]. ISBN 978-80-210-6906-0. Dostupné z: <https://digilib.phil.muni.cz/data/handle/11222.digilib/130625/monography.pdf>
- KOSEK, Pavel, 2014b. *Historická mluvnice češtiny - překlenovací seminář* [online]. Brno: Masarykova univerzita [cit. 12. 3. 2023]. ISBN 978-80-210-6974-9. Dostupné z: <https://digilib.phil.muni.cz/data/handle/11222.digilib/131101/monography.pdf>
- MITTER, Patrik, 2019. *Lexikologie a slovotvorba češtiny s úkoly pro kombinované studium* [online]. Ústí nad Labem [cit. 1. 6. 2023]. Dostupné z: https://www.pf.ujep.cz/wp-content/uploads/2020/11/opory_lexikologie_a_slovotvorba.pdf
- NEJEDLÝ, Petr, 2021. Ke gramatickým charakteristikám folklorního písňového jazyka. *Bohemica Olomucensia*. Linguistica [online]. Olomouc: Filozofická fakulta Palackého [1. 6. 2023], 13 (2), s. 10–35. ISSN: 1803-876X. Dostupné z: https://kb.upol.cz/fileadmin/userdata/FF/katedry/kbh/veda_a_vyzkum/bohemica_olomucensia/bo_2021_2_web.pdf
- NEJEDLÝ, Petr, 2011. Pragmatické aspekty ve folklorní slovní zásobě. *Linguistica Copernicana* [online]. Praha: Ústav pro jazyk český Akademie věd ČR oddělení vývoje jazyka, Nr 2 (6), s. 195–202 [12. 1. 2023]. Dostupné z: [\(PDF\) Pragmatické aspekty ve folklorní slovní zásobě \(researchgate.net\)](#)
- PERNICA, Milan 1967. *Slovácko* [online]. Praha: Olympia [6. 4. 2023]. Dostupné také z: <https://ndk.cz/uuid/uuid:eec185b0-0a48-11e3-9923-005056827e52>
- POŘÍZKA, Lubi, 1996. *Krásy Moravy*. Zlín: Nakladatelství TIGRIS. ISBN 80-901992-0-8.
- TARCALOVÁ, Ludmila, 2013. *Kroj na Uherskohradištsku*. Uherské Hradiště: Klub kultury v Uherském Hradišti. ISBN 978-80-260-4267-9.
- TYLLNER, Lubomír, 1989. *Úvod do studia lidové písně: Určeno pro posl. pedagog. fak* [online]. Čes. Budějovice: Pedagogická fakulta [6. 1. 2023]. ISBN 80-7040-006-4. Dostupné z: <https://ndk.cz/uuid/uuid:deeb8880-9953-11e3-a744-005056827e52>

Internetové zdroje:

HLADKÁ, Zdeňka, 2017. *Dialektismus* [online]. In: Petr Karlík, Marek Nekula, Jana Pleskalová (eds.), CzechEncy – Nový encyklopedický slovník češtiny [cit. 12. 6. 2023]. Dostupné z: <https://www.czechency.org/slovník/DIALEKTISMUS>

KRČMOVÁ, Marie (1, 2); VEČERKA, Radoslav (3), 2017. *Moravismus*. In: Petr Karlík, Marek Nekula, Jana Pleskalová (eds.), CzechEncy – Nový encyklopedický slovník češtiny [cit. 12. 6. 2023]. Dostupné z: <https://www.czechency.org/slovník/MORAVISMUS>

Základní informace o městě, Uherské Hradiště. *Uherské Hradiště* [online]. Uherské Hradiště: 9. prosince 2016. 25. června 2018 [cit. 28. 3. 2023]. Dostupné z: <https://www.mesto-uh.cz/zakladni-informace-o-meste>

Slovníky:

BALHAR, Jan et al., 2012. *Český jazykový atlas* [online]. 2. vyd. Brno: Akademie věd České republiky, Ústav pro jazyk český [cit. 1. 7. 2023]. ISBN 978-80-86496-66-5. Dostupné z: <http://cja.ujc.cas.cz/e-cja/>.

JUNGSMANN, Josef, 1835. *Slovník česko-německý, Díl I., A–J* [online]. 1. vydání. Praha: Knížecí arcibiskupská knihtiskárna, [cit. 1. 7. 2023]. Dostupné z: <https://vokabular.ujc.cas.cz/moduly/slovníky/>

JUNGSMANN, Josef, 1836. *Slovník česko-německý, Díl II., K–O* [online]. 1. vydání. Praha: Knížecí arcibiskupská knihtiskárna [cit. 1. 7. 2023]. Dostupné z: <https://vokabular.ujc.cas.cz/moduly/slovníky/>

JUNGSMANN, Josef, 1837. *Slovník česko-německý, Díl III., P–R* [online]. 1. vydání. Praha: Knížecí arcibiskupská knihtiskárna [cit. 1. 7. 2023]. Dostupné z: <https://vokabular.ujc.cas.cz/moduly/slovníky/>

JUNGSMANN, Josef, 1838. *Slovník česko-německý, Díl IV., S–U* [online]. 1. vydání. Praha: Knížecí arcibiskupská knihtiskárna [cit. 1. 7. 2023]. Dostupné z: <https://vokabular.ujc.cas.cz/moduly/slovníky/>

MACHEK, Václav, 1997. *Etymologický slovník jazyka českého*. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny. ISBN 80-7106-242-1.

Příruční slovník jazyka českého [online]. Ústav pro jazyk český Akademie věd České republiky. Dostupné z: <https://bara.ujc.cas.cz/psjc/>

REJZEK, Jiří, 2001. *Český etymologický slovník*. Voznice: Leda. ISBN 80-85927-85-3.

Slovník spisovného jazyka českého [online]. Ústav pro jazyk český Akademie věd České republiky. Dostupné z: <https://ssjc.ujc.cas.cz/>

Zpěvníky:

KONEČNÁ, Justina, 1998. *Lidové písně z Nivnice: zpěvník* [online]. Nivnice: Nadace Dr. Kachníka [cit. 15. 1. 2023]. ISBN 80-238-3063-5. Dostupné z: <https://www.lipina.org/zpevnik/index.htm>

LÍSA, Valeš, 1919. *SLOVÁCKÉ A LIDOVÉ PÍSNĚ Z UHERSKO HRADIŠŤSKA* [online]. 2. vyd. Kroměříž: J. Pithart [cit. 15. 1. 2023]. Dostupné z: <https://www.lipina.org/lisavales/index.htm>

VRÁNOVÁ, Kateřina, 2021. *Zpěvníček dětských písní k 65. výročí DFS Dolinečka*. Staré Město: Agentura NP v.o.s [cit. 12. 6. 2023].

Seznam použitých zkratk

apod. – a podobně

atd. – a tak dále

cit. – citace

ČJA – Český jazykový atlas

např. – například

os. – osoba

pl. – plurál

PSJČ – Příruční slovník jazyka českého

s. – strana

sg. – singulár

SSJČ – Slovník spisovného jazyka českého

tj. – to je

tzv. – tak zvaný

/ – konec verše

/: XXX :/ – repetice (místo XXX příslušný text)

Seznam příloh

Dětské lidové písně – ukolébavky

Příloha 1 – Hajej, dítě

Příloha 2 – Halí belí

Příloha 3 – Matička Boží

Příloha 4 – Spi, děťátko, spi

Dětské lidové písně – určené ke zpěvu

Příloha 5 – A já mám koníčka vraného

Příloha 6 – Dyž sem byl malučký pacholíček

Příloha 7 – Hnalo dívča krávy

Příloha 8 – Pýtala sa kočka kočky

Dětské lidové písně – určené k tanci

Příloha 9 – Kukač

Příloha 10 – Na tom mostě

Příloha 11 – Plave kačer po vodě

Příloha 12 – Tetka

Lidové divadlo – fašankové písně

Příloha 13 – Ej, běžela ovečka

Příloha 14 – Pod šable

Příloha 15 – V jednéj d'úře

Lidové divadlo – k vynášení Smrti a přinášení létečka

Příloha 16 – Dole pentličky, dole

Příloha 17 – Na kopečku, na vršečku

Příloha 18 – Neseme Mařenu

Lidové divadlo – písně svatební

Příloha 19 – Aj, ty ptáčku, popeláčku

Příloha 20 – Buďme chlupci, buďme tu

Příloha 21 – Co ty ženy

Příloha 22 – Červená růžička

Lidové divadlo – koledy

Příloha 23 – Co sa stalo a událo

Příloha 24 – Daj Pambu večer veselý

Příloha 25 – V tomto domě

Lidové písně ke zpěvu a tanci – písně určené ke zpěvu

Příloha 26 – Idú ženci z role

Příloha 27 – Když sem šel z Hradišča

Příloha 28 – Mala babka

Příloha 29 – Spadla tutěnka s hřady

Příloha 30 – Zakukala kukulenka

Lidové písně ke zpěvu a tanci – písně určené ke zpěvu (dívčí)

Příloha 31 – Ráda piju

Příloha 32 – Zachodí slunéčko

Příloha 33– Ztratila sem fěrtůšek

Lidové písně ke zpěvu a tanci – písně určené k párovému tanci

Příloha 34 – Dyž ty nemáš gruntu

Příloha 35– Hlubočí, hlubočí

Příloha 36– Měla sem galánú

Příloha 37 – Staroměstská hospoda

Lidové písně ke zpěvu a tanci – písně určené k verbuňku

Příloha 38 – Čí je to děvčátko

Příloha 39 – Sú rodiče

Příloha 40 – Škoda tebjá

Příloha 41 – Třeba su hrncířům syn

Přílohy

Dětské lidové písně – ukolébavky

Příloha 1 – Hajej, dítě

1. Hajej, dítě, kolébu tě,
až mi usneš, uteču tě,
do zahrádky na kadrátky,
až sa vyspíš, dám ti taky.
2. Můj andílku búbelatý,
hajej, spinkej, dám ti taky,
/: dám ti tolik hubiček,
co na nebi hvězdiček. :/

Zdroj: *Zpěvníček dětských písní k 65. výročí DFS Dolinečka*, s. 37

Příloha 2 – Halí belí

1. Halí, belí, kočka v zelí
a pes v koši, on ju straší.
Kočička sa polekala,
ze zahrádky utěkala.
2. Halí, belí, koně v zelí
a hříbátka v petrželi.
A kravěnky, jak panenky,
šly sa kúpat do voděnky.
3. Hajej dítě, kolébu tě,
až mi usneš, odejdu tě,
do zahrádky na kadrátky,
do doliny na maliny.

Zdroj: *Zpěvníček dětských písní k 65. výročí DFS Dolinečka*, s. 38

Příloha 3 – Matička Boží

1. Matička Boží, kašičku vaří.
Bude tebe nakrmovat,
kašu medem oslad'ovat,
Spi, děťátko, spi.
2. Spi, děťátko spi, zavři očka svý.
Pán Bůh bude s tebou spáti,
andílci tě kolébati.
Spi, děťátko, spi.

Zdroj: Zpěvníček dětských písní k 65. výročí DFS Dolinečka, s. 52

Příloha 4 – Spi, děťátko, spi

1. Spi, děťátko, spi,
zavři očka svý.
Bude s tebou Pán Bůh spáti,
andílci tě kolébati.
Spi děťátko, spi.
Zavři očka svý.

Zdroj: Zpěvníček dětských písní k 65. výročí DFS Dolinečka, s. 81

Dětské lidové písně – určené ke zpěvu

Příloha 5 – A já mám koníčka vraného

1. A já mám koníčka vraného,
na čtyry noženy kutého,
on mňa pěkně nosí,
po studenej rosi
a já si sednem si na něho.
2. Enom mňa, koníčku, pěkně nes,
přes hory, přes doly, přes ten les,

dám ti podkověnky na čtyry noženky,
eště dnes, eště dnes, eště dnes.

Zdroj: *Zpěvníček dětských písní k 65. výročí DFS Dolinečka*, s. 12

Příloha 6 – Dyž sem byl malučký pacholíček

1. Dyž sem byl malučký pacholíček,
stúpl ně koníček na malíček,
/: ouvej, ouvej, toto bolí,
snáď sa ně malíček nezahojí. :/
2. Dyž sem byl malučký, malušenký,
pásal sem koníčky u voděnky.
Chytyli mňa, pobili mňa,
malučko živého nechali mňa.

Zdroj: *Zpěvníček dětských písní k 65. výročí DFS Dolinečka*, s. 27

Příloha 7 – Hnalo dívča krávy

1. Hnalo dívča krávy z Uher do Moravy.
Dívča zablúdilo, krávy potratilo, krávy potratilo.
2. Pod javor si sedlo, snídaničko zedlo,
na javor pohlédlo, /: orla uvidělo. :/
3. Ach, orlíčku, orle, kde sú krávy moje,
já jsem jich neviděl, /: ale jsem jich slyšel. :/
4. Pěkné zvonce majú, pěkně vyzváňajú,
/: až je jich uslyšet, :/ z Uher na Moravu.

Zdroj: *Zpěvníček dětských písní k 65. výročí DFS Dolinečka*, s. 40

Příloha 8 – Pýtala sa kočka kočky

1. Pýtala sa kočka kočky

- má-li kocúr koťata,
jak si stará, tak si hlúpá,
dyť je to náš pantáta.
2. Pýtala sa kočka kočky
má-li také pazúry,
jak si stará, tak si hlúpá,
jak by lézl do d'úry.
3. Ráno býka podojili,
na poledně berana
a večer sa šli podívat,
jaká bude smetana.

Zdroj: *Zpěvníček dětských písní k 65. výročí DFS Dolinečka*, s. 79

Dětské lidové písně – určené k tanci

Příloha 9 – Kukač

1. Kukač sedí na střešince,
šije boty žežulince.
/: Hajaja, kukuku,
seděla sem na buku. :/
2. Žežuličko, kde si byla,
žes tak dlouho nekukala?
/: Hajaja, kukuku,
seděla sem na buku. :/

Zdroj: *Zpěvníček dětských písní k 65. výročí DFS Dolinečka*, s. 51

Příloha 10 – Na tom mostě

1. Na tom mostě tráva roste,
rozmarýn zelený, na tom mostě tráva roste.
Rozmarýn zelený, šáteček červený.

Na tom mostě tráva roste rozmarýnek.

Zdroj: *Zpěvníček dětských písní k 65. výročí DFS Dolinečka*, s. 58

Příloha 11 – Plave kačer po vodě

1. Plave kačer po vodě, po vodě,
kdo ho chytí, toho je, toho je.
2. Já sem chytil kačicu, kačicu
černookú děvčicu, děvčicu.
3. Kdo má ženu, nech drží, nech drží, nech drží
a kdo nemá, vydrží, vydrží.

Zdroj: *Zpěvníček dětských písní k 65. výročí DFS Dolinečka*, s. 69

Příloha 12 – Tetka

1. /: Tetka, kam jdete? Co to nesete? :/
/: Handrličky a jehličky chlapcom na gatě. :/
2. /: Tetka Helena, spadla do sena. :/
/: roztrhala si košulenu až po kolena. :/
3. /: Strýcu Slavíku, podme na viku, :/
/: natrháme, navážeme nošu velikú. :/

Zdroj: *Zpěvníček dětských písní k 65. výročí DFS Dolinečka*, s. 95

Lidové divadlo – fašankové písně

Příloha 13 – Ej, běžela ovečka

1. Ej, běžela ovečka, ej, hore do kopečka,
ej, a beránek za ňú, ej, vyskočil si na ňu.
2. Ej, nežaluj beránku, ej, na svoju galánku,
ej, ona ti uvije, ej, věnec z rozmarýnku.
3. Ej, Javorinka šedá, ej, kdo pod tebu sedá,

- ej, uherští zbojníci, ej, co zabili žida.
4. Ej, keď ho zabíjali, ej, tak mu povídali,
ej, nepůjdeš židáčku, ej, z Uher do Moravy.
  5. Ej, pre co ťa židáčku, ej, pre co ťa zabili,
ej, pre jeden reťázek, ej, pre jedny hodiny.
  6. Ej, horenka horuje, ej, děvenka banuje,
ej, mosela bys se mnú, ej, po světě vandrovat.

Zdroj: *Zpěvníček dětských písní k 65. výročí DFS Dolinečka*, s. 31

Příloha 14 – Pod šable

1. Pod šable, pod šable, aj pod obušky,
my všecko bereme, aj, plané hrušky.
2. /: Panimámo, panimámo, černej šorec máte,
a jak vy nám nic nedáte tak nás rozhněváte. :/
3. /: Všecky hrnce vám rozbijem, co v polici máte,
enom jeden vám necháme, co v něm vaříváte. :/

Zdroj: *Slovácká a lidová píseň z UHERSKO HRADIŠŤSKA*, s. 134

Příloha 15 – V jedné d'ůře

1. V jedné d'ůře netopýři a v téj druhej chrústi,
počúvajte lidé milí, co vám budem hústi.
2. Teče voda z vinohrada do dolního konca,
staré boty do roboty a nové do tanca.
3. Paní matko, paní matko, černý šorec máte,
také-li nám, také-li nám kúsek slanin dáte.
4. A jak nám nedáte, brzo uhlédáte,
všecky hrnce vám potlučem, co v polici máte.

Zdroj: *Zpěvníček dětských písní k 65. výročí DFS Dolinečka*, s. 101

Lidové divadlo – k vynášení Smrti a přinášení létečka

Příloha 16 – Dole pentličky, dole

1. Dole pentličky, dole
už nebudete moje.
Bude jich iná míti,
hlavu jí budú zdobiti.
2. Měla pentličky z nití,
musela jich pozbýti.
Dala jich ona z lásky,
budú jí zdobit vlásky.

Zdroj: píseň není vybrána z žádného přiloženého zpěvníku, autorka zde čerpá ze svých zkušeností a z dlouholetého zájmu o lidovou píseň

Příloha 17 – Na kopečku, na vršečku

1. Na kopečku, na vršečku
skáčala Panenka Marija,
jako růžička červená.
2. Přiletěl k ní anděl panděl,
dál tej Panně pozdravení
a všecko jí to pověděl.
3. Marija sa zulíkala,
za pozdrav mu děkovala.

Zdroj: *Lidové písně z Nivnice*, 58. píseň ve zpěvníku

Příloha 18 – Neseme Mařenu

1. Neseme Mařenu,
u vrchu zlenú,
u spodku červenú

- o, o, o málo vystrojenú.
2. Neseme Mařenu,
u vrchu zlenú,
u spodku červenú
o, o, o pěknú vystrojenú.
  3. Neseme Mařenu,
pěknú vystrojenú.
Kde ju ponese,
na Blahovu rolu.
  4. A z Blahovej role
na Vaňkovo pole.
Z Vaňkového pole,
na Buchlovské kopce.
Tam nech si ju zebere, kdo chce!

Zdroj: píseň není vybrána z žádného přiloženého zpěvníku, autorka čerpá ze svých zkušeností a z dlouholetého zájmu o lidovou píseň.

Lidové divadlo – písně svatební

Příloha 19 – Aj, ty ptáčku, popeláčku

1. Aj, ty ptáčku, popeláčku, vysoko létáš,
co to neseš za novinku, dyž nic neříkáš.
Novinečku takovou, smutnú, truchlivú,
že už našu kamarádku začepit majú.
2. Ona sedí za stolečkem jako hrdlička,
nechce ona s hlavy sdělat svého věnečka,
ten věneček zelený, rozmarýnový,
a to od svéj nejmilejší pro potěšení.

Zdroj: *Lidové písně z Nivnice*, 3. píseň ve zpěvníku

Příloha 20 – Bud’me chlapci, bud’me tu

1. Bud’me chlapci, bud’me tu, bud’me tu,
šak nás krpce nehnětú, nehnětú.
2. Až nás krpce začnú hněst, krpce hněst,
necháme sa dom zanést, dom zanést.
3. Pijme, chlapci, velice, velice,
šak sme všeci z Nivnice, z Nivnice.
4. A co bysme, nepili, nepili,
dyž sme z jednej dědiny, dědiny.

Zdroj: *Lidové písně z Nivnice*, 8. píseň ve zpěvníku

Příloha 21 – Co ty ženy

1. Co ty ženy na mňa majú,
ony na mňa pohlédajú,
Bože, Bože můj.
2. Ony by ňa pripravily
o věneček polajkový
Bože, Bože můj.
3. Můj věneček polajkový,
vila sem ho šohajkovi,
Bože, Bože můj.
4. Vila sem ho seda v chládku,
včil ho kladu na pohrádku,
Bože, Bože můj.
5. Vila sem ho halekaja,
včil ho kladu naříkaja,
Bože, Bože můj.

Zdroj: *Lidové písně z Nivnice*, 13. píseň ve zpěvníku

Příloha 22 – Červená růžička

1. Červená růžička rozkvétá,
už sa nám Anička rozplétá,
za stolem, na lavce,
nebude pohlédat na chlapce.
2. Měla sis, Aničko, voliti,
červené pentličky nositi,
šak sem si volila,
červené pentličky nosila.

Zdroj: *Lidové písně z Nivnice*, 15. píseň ve zpěvníku

Lidové divadlo – koledy

Příloha 23 – Co sa stalo a událo

1. Co sa stalo a událo divnú božskú mocí,
Panna čistá Jezu Krista porodila v noci.
V městě Betlémě, ve sprostém chlévě,
leží Dítka nepřikryté v jeslích na seně.
2. Andělové, úřadové v povětrí zpívajú,
sprostá chasa ze salaša líbezně mu hrajú.
Děťátko němé, vůl, osel, v seně
zahřívajú, nadýchají v noci aj ve dně.
3. Dary vzali, hned chvátali k malému Ježíšku,
hrnec syru, kaše míru a hrnec kapusty,
másla kúsek a sůšek, koláč velmi tlustý,
sladkéj smetany, dva hrubé džbány
a žinčice do lahvice a pak chvátali.
4. Ondra [H]rubý vzal ty dudy, veselo zazadudal
a pak Bohu čest a chválu všady rozhlašoval.
Hrál na kládynét, aj na písčalku,

Janek pískal, Ondra výskal při svém továřku.

Zdroj: *Lidové písně z Nivnice*, 12. píseň ve zpěvníku

Příloha 24 – Daj Pambu večer veselý

Lidová koleda *Daj Pambu večer veselý* je zaznamenána ve zpěvníku *Lidové písně z Nivnice* jako šestnáctá skladba.

1. Daj Pambu večer veselý
ponajprv pánu hospodářovi.
2. A potom jeho manželce
a naposledy všeckéj čeládce.

Zdroj: *Lidové písně z Nivnice*, 16. píseň ve zpěvníku

Příloha 25 – V tomto domě

1. V tomto domě, v tomto domě
jasná hvězda vychází,
že sa tu má naroditi Syn Boží.
2. Narodil sa, narodil sa
ve velikej chudobě,
neměl nic než dvouh andělů
při sobě.
3. A keří tak, a keří tak
převelbně zpívali,
že sa s něma až do rája dostali.
4. Svatý Josef, Svatý Petr,
svatý Jakub, svatý Ján,
po všech cestách pujde s nama
Kristus Pán.

Zdroj: *Lidové písně z Nivnice*, 122. píseň ve zpěvníku

Lidové písně ke zpěvu a tanci – písně určené ke zpěvu

Příloha 26 – Idú ženci z role

1. Idú ženci z role, prostírejte stole,
/: stole javorové, užičky klenové. :/
2. Užičky klenové, zamknuté v komoře,
/: kdo mně pro ně půjde, ten můj milý bude. :/
3. Šel mi pro ně synek, bylo mu Martinek,
/: já sem mu slíbila svůj zelený vínek. :/
4. Svůj zelený vínek, který ráda nosím,
pro tebe, šohajku, opustit ho musím,
tobě ho, šohajku, tobě ho dat musím.
5. Můj zelený vínek je velice drahý,
/: jedno perútečko za dvě sta toлары. :/
6. Můj zelený vínek do šátečka svážu,
/: až půjdu před oltář, tam já ho ukážu. :/

Zdroj: *SLOVÁCKÉ A LIDOVÉ PÍSNĚ Z UHERSKO HRADIŠŤSKA*, s. 55–56

Příloha 27 – Když sem šel z Hradišča

1. Když sem šel z Hradišča z požehnání,
potkal sem děvčátko bylo malý,
potkalo mě, neznalo mě,
červené jablíčko, dávalo mně.
2. Já sem byl hlupáček nerozumný,
vzal sem si jablíčko z klínu její.
Jak sem ho sněd, tak sem hned zbled,
Navrat' mě, má milá, mou krásu hned.
3. Proč pak bych já ti jú navracela,
když sem já ju s tebou neztratila.
Kdes ju ztratil, tam je hledej,

pocitivé panenky nepodváděj.

Zdroj: *SLOVÁCKÉ A LIDOVÉ PÍSNĚ Z UHERSKO HRADIŠŤSKA*, s. 69–70

Příloha 28 – Mala babka

1. Mala babka, mala capka,
haj, haj, haj, drn, drn, drn,
cup, cup, cup, lup, lup, lup,
mala capka.
2. Vešel jí on do zahrádky,
haj, haj, haj, drn, drn, drn,
cup, cup, cup, lup, lup, lup,
do zahrádky.
3. V téj zahrádce byl petržal,
haj, haj, haj, drn, drn, drn,
cup, cup, cup, lup, lup, lup,
byl petržal.
4. Ten capek ho všecek sežral,
haj, haj, haj, drn, drn, drn,
cup, cup, cup, lup, lup, lup,
všecek sežral.

Zdroj: *SLOVÁCKÉ A LIDOVÉ PÍSNĚ Z UHERSKO HRADIŠŤSKA*, s. 81

Příloha 29 – Spadla tutěnka s hřady

1. Spadla tutěnka s hřady,
polámala se všady,
polámala se všecka,
už je z ní polévečka.

Zdroj: *SLOVÁCKÉ A LIDOVÉ PÍSNĚ Z UHERSKO HRADIŠŤSKA*, s. 158–159

Příloha 30 – Zakukala kukulenka

1. Zakukala kukulenka v hustém háji,
která žena muže bije bude v ráji.
2. Zakukala kukulenka na ometle,
a který muž ženu bije, bude v pekle.

Zdroj: *SLOVÁCKÉ A LIDOVÉ PÍSNĚ Z UHERSKO HRADIŠŤSKA*, s. 205

Lidové písně ke zpěvu a tanci – písně určené ke zpěvu (dívčí)

Příloha 31 – Ráda piju

1. Ráda piju, ráda jím,
ráda si pěkně chodím,
oj, ráda pěkné krávy mám,
nerada jim trávy dám.
2. Ráda přadu, ráda len,
kerý teče z bečky ven,
oj, ráda, pěkně teňučko,
až je v bečce malučko.
3. Nebude nám dycky tak,
nebudú nám hudci hrát,
nebudú nám hudci hrát,
ani gajdoš gajdovat.
4. Nechoďme dom, buďme tu,
šak nás boty nehnětú;
až nás budú boty hnět,
dáme my sa dom zavést.

Zdroj: *SLOVÁCKÉ A LIDOVÉ PÍSNĚ Z UHERSKO HRADIŠŤSKA*, s. 148

Příloha 32 – Zachodí sluněčko

1. Zachodí sluněčko za vysokú horu,

- rády by kravičky, rády by ke dvoru.
2. Kravičky ke dvoru, kravárky ke stolu,
k otcovi, k mateři, k tej dobrėj večeri.
  3. Večeřa na stole, užičky v komoře,
Kdo vám pro ně půjde, když ňa tu nebude.
  4. Já pro ně nepůjdu, já vaša nebudu,
kerá vaša bude, nech vám pro ně ide.

Zdroj: *Zpěvníček dětských písní k 65. výročí DFS Dolinečka*, s. 110

Příloha 33 – Ztratila sem fěrtůšek

1. Ztratila sem fěrtůšek,
kdo ho našel Matůšek,
/: vrat', Matůšku, vrat' ně ho,
at' nechodím bez něho. :/
2. Cos to, Kačo, dělala,
žes fěrtůšek ztratila,
/: dívala sas po vrabcoch,
lebo po švarných chlapcoch? :/

Zdroj: *Zpěvníček dětských písní k 65. výročí DFS Dolinečka*, s. 114

Lidové písně ke zpěvu a tanci – písně určené k párovému tanci

Příloha 34 – Dyž ty nemáš gruntu

1. Dyž ty nemáš gruntu, pakuj k regementu,
slúžit císařovi, hodnému pánovi.
2. Spadla mně z mojého konička vraného
podkova, podkova, podkověnka nová.
3. Pod' ju milá podat, já mosím mašírovat,
do pola, do pola, z městečka Vyškova.

Zdroj: *Zpěvníček dětských písní k 65. výročí DFS Dolinečka*, s. 30

Příloha 35– Hlubočí, hlubočí

1. Hlubočí, hlubočí, kde sa voda točí,
Kdo nemá galánku, necht' do ní skočí.
2. Já galánky nemám, já do ní neskočím.
Radši sa na vraném koníčku zatočím.

Zdroj: *Zpěvníček dětských písní k 65. výročí DFS Dolinečka*, s. 39

Příloha 36– Měla sem galánú

1. Měla sem galánú, jak na trnce květů
/: a včil mám jedného a ten není k světu. :/
2. A ten není k světu, ani k dobrým lidom,
/: půjdu já na jarmark, prodám ho tam židom. :/
3. Pondělí, pondělí, smutné po neděli,
/: kerá ste děvčátka, galána neměly? :/
4. A já su ta první, kerá ho neměla,
/: a su tak veselá, jak bych s ním seděla. :/

Zdroj: *Zpěvníček dětských písní k 65. výročí DFS Dolinečka*, s. 53

Příloha 37 – Staroměstská hospoda

1. /: Staroměstská hospoda, :/
/z drobného kamení, :/
/: a kdo peníze nemá, :/
/: ať do ní nechodí. :/
2. /: A já peníze nemám, :/
/: já do ní přec půjdu, :/
/: sú tam hezká děvčata, :/

- /: namlúvat si budu. :/
3. /: Jednu sem si namluvil, :/
/: pěkná sa ně zdála. :/
/: chtěl sem jí dat hubičku, :/
/: ona sa ně smála. :/

Zdroj: *Zpěvníček dětských písní k 65. výročí DFS Dolinečka*, s. 82

Lidové písně ke zpěvu a tanci – písně určené k verbuňku

Příloha 38 – Čí je to děvčátko

1. Čí je to děvčátko na tom vršku,
    má zlaté gombíčky na kožúšku?
    /: Čí že je to? Moje je to,
    chodíval sem k němu celé léto. :/
2. Dal sem mu peníze na čižmičky,
    ono si chce kúpit pantoflíčky,
    /: nekupuj to, drahé je to,
    není to na zimu ani léto. :/
3. Kup mně ty, šohajku, co ťa prosím,
    Červenú pentličku ráda nosím,
    /: červená sa, jako jiskra,
    šak su já šohajku, tvoja jistá. :/

Zdroj: *Zpěvníček dětských písní k 65. výročí DFS Dolinečka*, s. 18

Příloha 39 – Sú rodiče

1. Sú rodiče, synka měli,
    na vojnu ho dát moseli,
    /: jeho mamka plakala,
    že ho ťažko chovala. :/

2. Teče voda zpod Záhora,
Zpod Záhora do jazera,
/: šecky mosty pobrala,
ten poslední nechala. :/
3. Proč mamičko, proč pláčete,
šak na vojnu nepůjdete,
/: půjde na ňu koníček,
na koníčku syneček. :/

Zdroj: *Zpěvníček dětských písní k 65. výročí DFS Dolinečka*, s. 86

Příloha 40 – Škoda tebja

1. Škoda tebja, šohajku, byt,
žes ty přijal černý hábit.
/: Černý hábit, trápí tělo,
Nebylo ti třeba teho. :/
2. Radšis mohel husárem byt,
koňa sedlat, šablu nosit.
/: (Ej) nosit šablu s dolovanem,
Byt husárem velkým pánem. :/

Zdroj: *Zpěvníček dětských písní k 65. výročí DFS Dolinečka*, s. 90

Příloha 41 – Třeba su hrnčírům syn

1. Třeba su hrnčírův syn,
já na vojnu jít mosím.
/: Neplačte nic rodiče,
neplačte nic rodiče,
sám Pán Bůh ví, co zkusím. :/
2. Na vojnu je těžké jít,
z vojny doma chtěl bych byt.

/: Zas s vama, můj tatíčku,
zas s vama, můj tatíčku,
za kruhem sa lopotit. :/

Zdroj: *Zpěvníček dětských písní k 65. výročí DFS Dolinečka*, s. 97